

I. BALKAN SAVAŞI'NDAN SONRA BALKAN DEVLETLERİNİN “MADDİ TALEPLERİ”

Toroshan ÖZDAMAR*

ÖZ

Osmanlı Devleti'nin “Düvel-i Muazzama” olarak adlandırdığı Büyük Güçler, I. Balkan Savaşı'ndan sonra Osmanlı kamu borçları ve iktisadi imtiyazlarının Balkan devletlerine devredilmesi için Paris'te Balkan İşleri Mali Komisyonu'nu kurmuşlardır. Osmanlı'nın en büyük alacaklısı konumunda olan Fransa, komisyonun en etkili devleti ve mihmandarı olmuştur. Büyük Güçlerin isteğiyle Osmanlı borcu ve imtiyazlarına halef olmayı kabul eden Balkan devletleri, karşı bir hamle yaparak Osmanlı Devleti'nden tazminat talep etmişlerdir. Büyük Güçler, Balkan devletlerinin tazminat talebine sıcak bakmasalar da konunun Balkan İşleri Mali Komisyonu'nda görüşülmesini onay vermişlerdir. Balkan devletlerinin maddi taleplerini incelenmek amacıyla Balkan İşleri Mali Komisyonu bünyesinde Muhariplerin Mali Talepleri Komitesi kurulmuştur. Komite, tazminat iddialarını karara bağlamaktan ziyade inceleme yapmakla görevlendirilmiştir. Bu çalışmanın amacı, komite görüşme tutanakları temelinde muhariplerin tazminat taleplerinin nicelik olarak incelenmesi, dönemin uluslararası hukuk normlarına uygunluğu, Osmanlı Devleti ve Büyük Güçlerin maddi taleplere karşı tutumu gibi konuların değerlendirilmesidir. Bu doğrultuda komite görüşme tutanakları, arşiv belgeleri ve komite ile yakından ilgilenen Fransız matbuatı kronolojik olarak analiz edilmiştir. Buna göre Balkan devletleri, savaş nedeniyle 2,5 milyar frank civarında maddi kayba uğradıklarını iddia etmişlerdir. Uluslararası anlaşma ve uygulamalardan örnekler veren Balkan devletleri, mezkûr kayıpların Osmanlı Devleti tarafından tazmin edilmesini istemişlerdir. Balkan devletlerinin tazminat talebindeki asıl amaç, ödenmesi istenen Osmanlı borcunun ikame edilmesidir. Balkan tezlerine karşın Osmanlı Devleti, hukuki normlara uygun savunmalar yapmıştır. Rusya, komite görüşmelerinde Balkan devletlerini desteklerken Fransa ve Almanya başta olmak üzere diğer Büyük Güçler, iktisadi çıkarları gereği Osmanlı Devleti'ni desteklemişlerdir. Dönemin siyasal iklimi ve Büyük Güçlerin desteği sonucunda komitede, Osmanlı Devleti aleyhinde bir karar alınmamıştır.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Kahramanmaraş, ORCID: orcid.org/0000-0002-6600-5256, E-Posta: tozdamar@ksu.edu.tr.



Anahtar Kelimeler: Balkan Savaşları, Osmanlı Devleti, Balkan Devletleri, Savaş Tazminatı, Savaş Hukuku.

THE FINANCIAL DEMANDS OF THE BALKAN STATES FOLLOWING THE FIRST BALKAN WAR

ABSTRACT

Following the conclusion of the First Balkan War, the Great Powers, which the Ottoman State referred to as the “Powers of the World”, convened in Paris with the objective of establishing the Financial Commission for Balkan Affairs. The commission's mandate was to facilitate the transfer of Ottoman public debts and economic concessions to the Balkan states. France, the largest creditor of the Ottoman State, assumed the role of the most influential state and the host of the commission. In response to the Great Powers' request for succession to the Ottoman debt and privileges, the Balkan states initiated a counter-move by demanding compensation from the Ottoman Empire. Despite their initial reluctance, the Great Powers ultimately consented to consider the Balkan states' demand for compensation within the framework of the Financial Commission for Balkan Affairs. In order to examine the financial claims of the Balkan states, a committee was established within the Financial Commission for Balkan Affairs, with the specific mandate of addressing the financial claims of the combatants. The committee was tasked with examining the claims for compensation, rather than adjudicating them. The objective of this study is to examine the quantitative basis of the demands for compensation made by the combatants, with reference to the committee minutes, the extent to which these comply with the norms of international law prevailing at the time, and the stance adopted by the Ottoman State and the Great Powers in response to the financial demands. To this end, committee minutes, archival documents, and the French press, which was closely involved with the committee, were subjected to analysis in chronological order. Consequently, the Balkan states advanced the assertion that they had incurred material losses amounting to approximately 2.5 billion francs as a consequence of the war. In order to substantiate their claim, the Balkan states provided examples from international agreements and practices, thereby demanding compensation from the Ottoman State for the aforementioned losses. The primary objective of their demand for compensation was the substitution of the Ottoman debt to be paid. Contrary to the arguments put forward by the Balkan states regarding the concessions, the Ottoman Empire defended itself in accordance with legal norms. While Russia offered support to the Balkan states in the committee negotiations, other Great Powers, particularly France and Germany, provided backing to the Ottoman Empire due to their economic interests. As a result, the prevailing political climate and the support

I. BALKAN SAVAŞI'NDAN SONRA BALKAN DEVLETLERİNİN "MADDİ TALEPLERİ"

of the Great Powers led to the absence of any decision against the Ottoman State within the committee.

Keywords: Balkan Wars, Ottoman Empire, Balkan States, War Compensation, Law of War.

EXTENDED ABSTRACT

The Balkan Wars constituted the final phase of the Ottoman Empire's withdrawal from Europe, which commenced with the Treaty of Karlowitz. The primary factors that compelled the Ottomans to engage in the First Balkan War were the European conceptualization of the "Eastern Question" and the cultural awakening of the Balkan nations as a consequence of liberal-nationalist movements. The Balkan nationalist movements, which had been developing in response to social and economic conditions, began to challenge the Ottoman Empire at the beginning of the 19th century with the direct support of Russia and the indirect support of Britain and France. The Serbs initiated the independence movements of the Balkan nations by obtaining autonomy in 1816 with the support of Russia. Greece gained its independence in 1829 with the full support of the so-called Great Powers, namely France, Britain, and Austria. The Balkans were revitalized and the Eastern Question entered a new process with the uprising in Bosnia-Herzegovina in 1875. The Balkan crisis, which deepened with the Bulgarian rebellion and the Ottoman-Serbian War, led to the Ottoman-Russian War of 1877-1878. The Treaty of Berlin of 1878 resulted in the loss of most of the Balkan territories by the Ottoman Empire, with Serbia and Montenegro gaining independence. Bulgaria declared its independence in 1908, capitalizing on the internal political turmoil of the Ottoman Empire. With Bulgaria becoming an independent state, the Ottoman Empire was left with 169,300 square kilometers of land in Europe and a population of 6.1 million. At this juncture, the primary objective of the Balkan states was to partition the Ottoman territories in the region, with a particular focus on Macedonia. Greece, Serbia, Montenegro, and Bulgaria set aside their differences and formed the Balkan League against the Ottoman Empire in 1912. On October 8, 1912, the Balkan states initiated hostilities against the Ottoman Empire, thereby launching the First Balkan War. The Ottoman Empire, which had been defeated in a relatively short time, was compelled to withdraw from most of its European territories, including Edirne, as a result of the Treaty of London signed on May 30,

1913. The Great Powers, namely France and Germany, had significant economic interests in the Ottoman Empire, both as creditors and investors. Having been defeated in the war, the Ottoman Empire was unable to pay its debts to the Great Powers. Consequently, they decided to transfer a portion of the Ottoman debts to the Balkan states. In addition to the debts to be transferred, they established the Financial Commission for Balkan Affairs to address the economic challenges resulting from the land transfers. The Balkan states, which agreed to assume part of the Ottoman debts, demanded compensation for the material damages they had sustained during the war. In other words, they requested the Ottoman Empire to pay war reparations. The Great Powers initially opposed the Balkan states' demands for war reparations. However, in order to address these demands, they accepted the establishment of the Committee on the Financial Claims of the Combatants within the Financial Commission. The reports submitted by the Balkan states to this committee provide an important military and economic data. In addition, the discussions in the committee reveal the applicability of the international law of war and the diplomatic maneuvers of the Great Powers.

The objective of this study is to assess a number of key issues, including the determination of the material losses of the combatants based on the committee studies, the nature of the material claims and their compliance with the norms of international law of the period, and the attitude of the Ottoman Empire and the Great Powers towards the material claims. This research seeks to find answers to the following questions: How accurate are the information documents submitted by the combatant states to the committee? What are the arguments in their demands? Are they in accordance with the norms of international law of the period? How did the Ottoman Empire and the Great Powers approach the material demands? How did the Ottoman Empire defend itself against the Balkan demands? How did the demands affect diplomatic relations? In order to address these questions, the committee meeting minutes, Ottoman archival documents, and periodicals were analyzed in chronological order. The findings of the study indicate that the primary objective of the Financial Commission for the Great Powers was to determine the amount of Ottoman public debt to be transferred to the Balkan states in exchange for territorial gains. In contrast, the Balkan states sought to substitute the Ottoman debt to be accrued to them by raising the issue of reparations. In this way, they avoided using the term "reparations", preferring to use the term "post-war financial claims".

The Great Powers, particularly France and Germany, the largest creditors of the Ottoman public debt, were opposed to the issue of

I. BALKAN SAVAŞI'NDAN SONRA BALKAN DEVLETLERİNİN "MADDİ TALEPLERİ"

reparations but agreed to bring it on the agenda of the commission. However, they only gave the committee the task of examining the issue. Therefore, compensation claims were not brought on the agenda of the commission for a decision like the debt issue. Given that the Ottoman Empire would naturally vote against in the committee, which was required to take decisions by unanimity, it would not be possible to take any decision. In fact, the final report of the committee, which was prepared to be submitted to the Financial Commission, was a summary of the demands and discussions presented by the Balkan states. The divergence of opinion was so profound that no resolutions were reached, with the exception of those pertaining to the ships and the salaries of the officers.

The Balkan states presented their financial claims in three distinct categories. These comprise claims for military expenditures, claims submitted by states as legal entities, and claims for damages to natural persons. The category of claims for military expenditures encompasses expenses incurred for military operations, post-war pensions for military personnel, and damages purportedly caused by the Ottoman cruiser Hamidiye. These claims were, in effect, reparations for the war, despite the Balkan states' assertion that they were not reparations for the war. The category of claims submitted by the states as legal entities pertained to the costs associated with captured Ottoman soldiers, the expenses incurred for the relocation of Muslim Ottoman citizens from the Balkans to Anatolia, and the utilization of certain war materials. The category of damages to natural persons, that is to say individuals, included bank funds, Greek civilian ships that were allegedly detained by the Ottomans, and so forth.

Upon analysis of the financial demands of the Balkan states, it becomes evident that the total amount to be invoiced to the Ottoman Empire was 2,514,131,307.01 francs (approximately 111 million Ottoman liras). The 94.22% of this amount was comprised of claims submitted under the category of military expenditures. In contrast, the Ottoman Empire declined to submit any claims, as it was fundamentally opposed to the issue of compensation. While the Balkan states based the majority of their claims on detailed tables, the authenticity of the figures is questionable. For instance, Bulgaria's daily expenditure on Ottoman prisoners was almost three times that of Greece. Although this issue was raised during the committee meetings, the declaration was taken as a basis, as it was not possible to verify the figures. The Balkan states acknowledged the discrepancy between the amounts and the actual financial demands, stating that they were provided for informational purposes. They were aware that the Ottoman Empire, with an average annual tax revenue of approximately 25 million

liras, of which 5 million liras were collected from the Balkan provinces, would not be able to pay such a price. It can be reasonably assumed that the intention was to maintain the level of compensation at a high figure and to adjust it in accordance with their respective shares of the Ottoman debt.

The Balkan states based their arguments regarding their financial claims on international conventions, jurisprudence, bilateral treaties, and precedents. After the 1897 Greek-Turkish War, Greece's payment of war reparations to the Ottoman Empire and other agreements were cited as precedents. Against the Balkan arguments, the Ottoman Empire likewise produced counter-arguments based on international law. The Ottomans accepted demands based on strict legal precedents, such as the payment of officers' salaries, and made effective use of the gaps in agreements and practices in the issue of ships. Therefore, it can be said that the Ottoman Empire used international legal precedents more effectively than the Balkan states. Consequently, the Ottoman Empire was able to benefit from the consensus-based decision-making process of the Financial Commission, preventing any adverse decisions from being taken against it. Furthermore, as previously stated, the functioning structure of the committee and the fact that the French and German delegations, which were highly active within the committee, were more closely aligned with the Ottoman theses were effective in achieving results. Conversely, it is important to note that Russia supported the majority of the Balkan theses, and was the only delegation to openly endorse them. As a consequence of the Second Balkan War and the outbreak of the First World War, the Financial Commission was brought to a close. As a result, the matter of reparations was definitively settled, and the issue of the division of Ottoman debts, which constituted the primary rationale for reparations claims, was postponed for an extended period.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin, Karlofça Antlaşması'yla (1699) başlayan Avrupa'dan geri çekilme sürecinde son adım Balkan Savaşları (1912-1913) olmuştur. Avrupalıların *Doğu Sorunu* konsepti ve liberal-milliyetçi fikir akımları neticesinde Balkan uluslarının kültürel uyanışı, Osmanlı'yı I. Balkan Savaşı'na götüren süreçteki temel amillerdir. Doğu sorunu ya da Avrupa'daki Osmanlı meselesi, Karlofça'dan itibaren Avrupa diplomasisi üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuştur. Sorunun kökeni esas itibarıyla Güneydoğu Avrupa topraklarındaki Batılı geleneklerin, fikirlerin ve ön yargıların Doğu ile yani Müslüman Osmanlı ile çatışmasında yatmaktadır.

I. BALKAN SAVAŞI'NDAN SONRA BALKAN DEVLETLERİNİN “MADDİ TALEPLERİ”

19. yüzyılda doğu sorunu, güç dengesini korumaya çalışan Büyük Güçlerin (*the Great Powers*),¹ emperyal çıkar gayesiyle Osmanlı'daki azınlık hareketlerini körükleyip siyasi elitleri manipüle etme çabasına evrilmiştir.²

Sosyal ve iktisadi şartların olgunlaştırdığı Balkan milliyetçiliği, 19. yüzyılın başında Rusya'nın doğrudan İngiltere ve Fransa'nın dolaylı desteğiyle Osmanlı'ya karşı aksiyon almaya başlamıştır. Panslavizm politikasının birincil hedeflerinden olan Sırlar, Rusya'nın desteğiyle 1816'da özerklik elde ederek Balkan milletlerinin bağımsızlık hareketlerinde ilk adımı atmıştır.³ Bağımsızlık hareketlerine 1821'de başlayan Yunanlılar ise Sırların aksine daha fazla destekçiye sahip olduğundan sonuca çabuk ulaşmışlardır. Zira Balkan milletlerinin bağımsızlık hareketlerinde en önemli unsur Büyük Güçlerin tamamından destek almaktı. Ayrıca Lord Byron gibi ünlü romantikler ve dönem matbuatının yayınları, Batı'daki Yunan algısı üzerinde büyük etki yapmaktaydı. Mezkûr avantajlar sayesinde Yunanlılar, 1829'da bağımsızlığını kazanmıştı.⁴ Yunan isyanına paralel olarak Prenslikler olarak tanımlanan Eflak ve Boğdan'da (Romanya'nın ovalık kesimleri) başlayan hareketler ise bir süre sonra köylü isyanına dönüşmüş ama başarı sağlanamamıştı. Yine de bu prenslikler 1830'dan sonra Rusya himayesine girmişlerdi. 1856 Paris Antlaşması'yla Osmanlı'nın toprak bütünlüğüne garanti veren Avrupalı devletler, 1878'e kadarki süreçte Balkan milletleri

¹ 1815 tarihli Viyana Kongresi ile I. Dünya Savaşı arasındaki dönemde Avrupa'daki uluslararası ilişkiler Büyük Güçler olarak tanımlanan; Avusturya (1867'den sonra Avusturya-Macaristan), Fransa, İngiltere, Prusya (1871'den sonra Almanya) ve Rusya'nın hâkimiyetindeydi. F. Roy Bridge ve Roger Bullen, *The Great Powers and the European States System 1814–1914*, Pearson Longman, London 2005 s. 1-2.

² John Arthur Ransome Marriott, *The Eastern Question an Historical Study in European Diplomacy*, The Clarendon Press, Oxford 1917, s. 1-2; Thomas Erskine Holland, *The European Concert in the Eastern Question*, The Clarendon Press, Oxford 1885, s. 11; John Holland Rose, *The Development of the European Nations 1870-1900*, The Knickerbocker Press, New York 1905, s. 184; Norman Dwight Harris, “The Effect of the Balkan Wars on European Alliances and the Future of the Ottoman Empire”, *The American Political Science Review*, Volume 8, No 1, February 1914, s. 105-106; Dimitris Stamatopoulos, *The Eastern Question or Balkan Nationalism(s)*, V&R unipress, Vienna 2018, s. 17-19; Dimitrije Djordjevic ve Stephen Fischer Galati, *The Balkan Revolutionary Tradition*, Columbia University Press, New York 1981, s. 67-68.

³ Harold William Vazeille Temperley, *History of Serbia*, G. Bell and Sons Ltd., London 1919, s. 207.

⁴ Robert Clegg Austin, *Making and Remarking the Balkans, Nations and States Since 1878*, University of Toronto Press, Toronto 2019, s. 12; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Cilt 5, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2007, s.106; James George Cotton Minchin, *The Growth of Freedom in the Balkan Peninsula*, John Murray, London 1886, s. 332-335.

için bağımsızlıktan ziyade ıslahat ve otonomi politikasına yönelmişlerdi.⁵ Böylelikle Balkan isyan hareketlerinin ilk devresi Yunanistan, Sırbistan, Karadağ ve Prenslüklerin büyük ölçüde Osmanlı kontrolünden çıkmasıyla sonuçlanmıştı.

Balkanlar'da, 1856'dan 1875'e kadarki dönemde nispi sükûnet hâkim olmuş, Yunanistan merkezî idaresini güçlendirmeye, Sırbistan, Karadağ ve Prenslükler bağımsızlık için siyasi birlik oluşturarak ulusal hükûmetler kurmaya çalışmışlardı.⁶ 1875'teki Bosna-Hersek isyanıyla Balkanlar yeniden hareketlenmiş, doğu sorunu yeni bir sürece girmişti. Hersek'teki birkaç küçük köyün vergi meselesinden çıkan çatışmalar, Sırbistan ve Karadağ'ın desteğiyle kısa sürede Bosna'ya sıçramış, milli-dini motiflerle süslenen yeni bir isyan dalgasına dönüşmüştü. Fransa'ya karşı Bismarck'ın mihmandarlığıyla kurulan ve *Üç İmparator Ligi* olarak adlandırılan Rusya, Avusturya ve Almanya ittifakı,⁷ olayların uluslararası boyuta taşınmaması için Bosna-Hersek'te *Andrássy Notası* olarak bilinen reform paketinin uygulanmasını talep etmişti. Bâbiâli notayı kabul etse de isyancılar anlaşmaya yanaşmamıştı. 1876 yılına gelindiğinde Bosna-Hersek'e kısmi özerklik verilmesi anlamına gelen *Berlin Memorandumu* sunulmuş ise de Bâbiâli tarafından kabul görmemişti. Bu sırada Bulgar isyanının çıkması Balkan bunalımını derinleştirmişti.⁸ Osmanlılar aleyhine uydurulan katliam haberleri İngiltere ve Fransa'nın yanı sıra Bulgarları kültürel olarak kendilerine yakın gören Sırları etkilemişti. Arkalarında Rusya olmak üzere Sırbistan ve Karadağ, Osmanlı'ya karşı ittifak yaparak Bosna-Hersek'in kendilerine verilmesini talep etmişti. Bâbiâli bu talebi reddedince müttefikler saldırıya geçmiş, böylelikle isyanlar düzenli ordular arası sıcak savaşa dönüşmüştü. Osmanlı ordusu kısa süre içinde Belgrad'a

⁵ Édouard Driault, *La question d'Orient depuis ses origines jusqu'à la paix de Sèvres*, Librairie Felix Alcan, Paris 1921 s. 190-195; William Smith Murray, *The Making of the Balkan States*, Columbia University, New York 1910, s. 59-60.

⁶ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi: 18. ve 19. Yüzyıllar*, Küre Yayınları, İstanbul 2013, s.257, 325; Barbara Jelavich, *Russia and the Formation of the Romanian National State 1821-1878*, Cambridge University Press, Cambridge 2004, s. 102.

⁷ Lynn Abrams, *Bismarck and the German Empire, 1871-1918*, Routledge, London 1996, s.23; William Norton Medlicott, "Bismarck and the Three Emperors' Alliance, 1881-87", *Transactions of the Royal Historical Society*, Volume 27, 1945, s. 61.

⁸ Stephen Pierce Hayden Duggan, *The Eastern Question a Study in Diplomacy*, The Macmillian Company, New York, 1902, s. 130-131; Muray, *a.g.e.*, s. 99-101; Antonio Carlo Napoleone Gallenga, *Two Years of the Eastern Question*, Volume 1, Samuel Tinsley, London 1877, s. 320-322; 1875 öncesindeki Bulgar isyan hareketlerini ve kökeni hakkında bkz. Halil İnalçık, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1992.

I. BALKAN SAVAŞI'NDAN SONRA BALKAN DEVLETLERİNİN "MADDİ TALEPLERİ"

kadar ilerleyince İstanbul'daki Rus Elçisi Ignatyev, Bâbîâli'ye ultimatom vererek Sırp topraklarının boşaltılmasını talep etmişti.⁹ Rusların Balkanlar'a doğrudan müdahil olma çabasına karşı İngiltere, uluslararası bir çözüm zemini oluşturmak gayesiyle İstanbul'da bir konferans düzenlenmeyi planlamıştı. Konferansın hazırlık görüşmelerinde Osmanlı Devleti, Bosna-Hersek'e özerlik ve Sırbistan'la savaş öncesi sınırlara dönülmesi kararlarını onaylamak zorunda kalmıştı. Diğer taraftan "Bulgar katliamı" şayiası, İngiliz Başbakanı Disraeli'nin Osmanlı toprak bütünlüğünü savunma politikasına olumsuz etki yapmış, Osmanlı yalnızlaştırılmıştı. Osmanlı'nın savaşı önleme çabalarına karşın 1877 Haziran'ında Rusya Balkanlar'a girmiş, böylece Osmanlı-Rus Savaşı başlamış, İngiltere bu duruma sessiz kalmıştı. Dolayısıyla 1856'da imzalanan Paris Antlaşması kadük hale gelmişti. Karadağ askerlerinin ve Bulgar milislerinin desteğiyle ilerleyen Rus ordusu kısa sürede İstanbul yolunu açınca İngiltere, Çanakkale'ye hemen bir donanma göndermişti.¹⁰ Rusya, İngiltere ve Avusturya'nın siyasi müdahalesini engellemek için 3 Mart 1878'de Bâbîâli'ye Ayastefanos Antlaşması'nı kabul ettirmişti. Panslavizm politikasına uygun şekilde Sırbistan ve Karadağ'ın bağımsızlığı, Bulgaristan'ın Karadeniz'den Ege'ye kadar genişletilip özerk hale getirilmesini içeren anlaşma, İngiltere ile Avusturya'nın çıkarlarına aykırıydı.¹¹ Zira Rusya güdümündeki Bulgaristan'ın sınırları Boğazlara iki günlük yürüyüş mesafesine kadar genişletilmişti. Alman Şansölyesi Bismarck, Avrupa barışının korunması için anlaşmanın bir Avrupa konferansıya gözden geçirilmesi gerektiğini Çar'a kabul ettirmişti. Berlin'de toplanan Avrupalı güçler, çıkarları doğrultusunda yeni bir anlaşma metni hazırlamışlardı. 13 Temmuz 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması'na göre Ayastefanos'ta tasarlanan Büyük Bulgaristan üçe bölünecekti. Kuzey'de Tuna, güneyde Balkan Dağları'na kadar vasal Bulgar Prenslığı kurulacak, prensliğin güneyinde Bâbîâli'ye bağlı özerk Doğu Rumeli vilayeti ihdas edilecek, Niş ve Makedonya arasındaki bölüm ise reformlar yapılmak şartıyla doğrudan Osmanlı

⁹ Robert Gildea, *Barricades and Borders Europe 1800-1914*, Oxford University Press, New York 1987, s. 240; George Campbell, *The Eastern Question*, Strahan, London 1879, s. 290-295.

¹⁰ Stanford J. Shaw ve Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Cilt 2, E Yayınları, İstanbul 2010, s. 216-217, 232-233; Duggan, *a.g.e.*, s. 140-141; Uğur Özcan, *II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı-Karadağ Siyasi İlişkileri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2012, s. 72-75.

¹¹ Osman Nuri, *Abdülhamid-i Sâni ve Devr-i Saltanatı*, Cilt 1, İstanbul 1327, s. 354-358; Alexander Jacob Schem, *The War in East*, H. S. Goodspeed Co., New York 1878, s. 686-692; Gerald David Clayton, *Britain and the Eastern Question: Missolonghi to Gallipoli*, University of London Press, London 1971, s. 143-144.

Devleti'ne bağlanacaktı. Makedonya'daki Osmanlı-Yunan sınır anlaşmazlıkları Avrupalı güçlerin aracılığıyla çözülecek, Bosna-Hersek geçici olarak Avusturya tarafından işgal edilecek, Sırbistan ve Karadağ bağımsızlığını kazanacaktı.¹² Bulgarlar başta olmak üzere Balkan ulusları ve Rusya anlaşmadan memnun değildi. İngiltere, Fransa, Almanya ve Avusturya açısından Berlin Antlaşması, doğu sorununu çevreleyen uluslararası krizi dağıtmayı başarmış, yeni bir statüko kurulmuş ve Rus yayılmacılığı sınırlandırılmıştı. Böylelikle Balkan meselesindeki ikinci perde kapanmış oluyordu. Fakat Balkanlar'da cereyan edecek olaylar Berlin Kongresi'nin sorunlara kalıcı bir çözüm oluşturmadığını gösterecek, kurulan düzenin ulusal idealleri önünde bir engel olarak gören Balkan devletleri ve değişen ittifak sistemleri I. Dünya Harbi'ne giden yolu açacaktı.¹³

Berlin Antlaşması'yla Balkanlar'da bir düzen kurulsa da bağımsızlığın getirdiği motivasyonla hareket eden Balkan devletlerinin aralarındaki çatışmalar, Arnavutluk gibi istediğini alamayan bölgelerdeki isyanlar büyük devletleri meşgul etmeye devam etmişti. Berlin Antlaşması'yla kurulan düzenin aldığı ilk darbe, 1885'teki Bulgar-Sırp Savaşı sonucunda özerk Doğu Rumeli vilayetinin Bulgaristan tarafından ilhak edilmesi olmuştu. Öte yandan Bulgar, Sırp ve Yunan siyasi ülküsünün temel emeli haline gelen Makedonya, Balkanlar açısından doğu sorununun üçüncü perdesinde ana mücadele alanı haline gelmişti.¹⁴ Bu süreçte Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan, kültürel ve demografik olarak kendilerine ait gördükleri Makedonya'da milis kuvvetler oluşturup müdahalenin alt yapısını hazırlamaya çalışmışlardı.¹⁵ Bulgaristan'ın 1908'de bağımsızlık ilan etmesi, Makedonya'nın da dâhil olduğu Büyük Bulgaristan ideali savunusunu ateşlendirmişti. Aynı yıl Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhakı Balkanlar'da sıcak savaş engelleyen Avusturya-Rusya iş birliğini

¹² Henry Fraser Munro, *The Berlin Congress*, Government Printing Office, Washington 1918, s. 5-10; Benoit Brunswik, *Le traité de Berlin*, E. Plon et Cie, Paris 1878, s. 293-316; Osman Nuri, *a.g.e.*, s. 360-386.

¹³ Mujeeb R. Khan, "The Ottoman Eastern Question and the Problematic Origins of Modern Ethnic Cleansing, Genocide, and Humanitarian Interventionism in Europe and the Middle East", *War and diplomacy: the Russo Turkish War of 1877-1878 and the Treaty of Berlin*, (ed.) M. Hakan Yavuz ve Peter Sluglett, University of Utah Press, Salt Lake City 2011, s. 98-99; Lucius Hudson Holt ve Alexander Wheeler Chilton, *The History of Europe from 1862 to 1914*, The Macmillan Company, New York 1917, s. 215-220.

¹⁴ Max Choublier, *La question d'Orient depuis le traité de Berlin*, (ed.) Arthur Rousseau, Paris 1899, s. 221-240, 278-290; Duggan, *a.g.e.*, s. 148-151.

¹⁵ André Chéradame, *La question d'Orient; la Macédoine, le chemin de fer de Bagdad*, Plon-Nourrit, Paris 1903, s. 341-350; Djordjevic ve Fischer-Galati, *a.g.e.*, s. 176-181.

I. BALKAN SAVAŞI'NDAN SONRA BALKAN DEVLETLERİNİN “MADDİ TALEPLERİ”

bozmuş, Balkan devletlerinin saldırganlığını uyandırmıştı.¹⁶ 1911'deki Trablusgarp Savaşı'nda Osmanlı'nın meşguliyetini değerlendirmek isteyen Balkan devletleri, anlaşmazlıklarını bir kenara bırakmış, Sırp-Bulgar, Bulgar-Yunan ve Sırp-Karadağ ittifak anlaşmaları neticesinde 1912'de Balkan Liginin oluşturmuşlardı. Balkan Liginin “*pars pro toto*”su yani bütünü odaklanan parçası Makedonya olsa da temelde Osmanlı'nın tüm mirasını, bazı araştırmacılara göre zayıflayan Avusturya mirasını da paylaşmak üzere kurulmuştu.¹⁷ Başta Avusturya ve Rusya olmak üzere Büyük Güçler arasındaki siyasi denge, Balkan statükosunun değişimine hazır değildi. Alarma geçen Avusturya, Büyük Güçlere Makedonya'nın aşamalı olarak özerk hale getirilmesi, siyasi düzeninin muhafazası, Osmanlı'nın güçlendirilmesi çağrısında bulunan bir nota göndermişti. Balkan devletlerinin 30 Eylül, Osmanlı Devleti'nin 1 Ekim 1912'de seferberlik ilan ederek harekete geçmesi üzerine Büyük Güçler, Rusya ve Avusturya'nın savaşı önleme çabalarına sonuna kadar destek vereceklerini açıklamışlardı.¹⁸ 8 Ekim 1912'de Balkan başkentlerine bir Avusturya-Rusya ortak notası gönderilmişti. Bu notada, barışın ihlaline izin verilmeyip mevcut siyasi düzenin korunacağı, Makedonya reformlarının yeniden ele alınacağı ve İstanbul ile ortak hareket edileceği ilan ediliyordu. Karadağ aynı gün 8 Ekim'de notaya, kuzey Arnavutluk ve Yenipazar sancağına girerek cevap verdi. İttifakın diğer üyeleri, çabaları için Büyük Güçlere teşekkür edip sorunlarını doğrudan çözmeyi tercih ettiklerini belirtmişler ve 18 Ekim'de I. Balkan Savaşı'nı başlatmışlardı.¹⁹ Osmanlı ordusu, Trakya ve Makedonya cephelerinde cereyan eden kara savaşlarında kısa sürede dağılmıştı. 1912 Kasımında Bulgarlar, İstanbul'un son savunma hattına, Çatalca'ya kadar ilerlemişler, Edirne'yi kuşatmışlardı. Bulgarların İstanbul önlerine kadar ilerlemesi Büyük Güçleri endişelendirmiş ve ateşkes ilan edilmesini istemişlerdi.²⁰ I. Balkan Savaşı'na ara verdiren ateşkes 3 Aralık

¹⁶ Will S. Monroe, *Bulgaria and her People*, The Page Company, Boston 1914, s. 60, 78-79; Shaw ve Shaw, *a.g.e.*, s. 350; Driault, *a.g.e.*, s. 394-395.

¹⁷ Hans Lothar Steppan, *The Macedonian Knot*, Peter Lang, Frankfurt 2009, s.18-20.

¹⁸ “Déclarations de M. Poincaré à la Commission des Affaires extérieures”, *L'Indépendant rémois*, 6 décembre 1912, s. 2; Necmettin Alkan, *Ve Selanik Düştü, 1912-1913 Balkan Savaşı Hezimetini*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014, s. 177-180; Ivan Evstratiev Gueshoff, *The Balkan League*, (çev.) Constantin C. Mincoff, John Murray, London 1915, s. 10-40, 45.

¹⁹ *Balkan Harbi (1912-1913)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1979, s. 37-38; *Questions diplomatiques et coloniales*, Volume 34, Paris 1912, s. 554-559; Robert William Seton Watson, *The Rise of Nationality in the Balkans*, E. P. Dutton and Company, New York 1918, s. 155-160.

²⁰BOA, HR.SYS, 1981/1; Yusuf Hikmet Bayur, *Balkan Savaşları, Birinci Balkan Savaşı III (1912)*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 9; Marriott, *a.g.e.*, s.

1912’de imzalanmış ve muharip devletler delegelerinin katılımıyla 16 Aralık 1912’de Londra’da bir barış konferansı toplanmıştı. Konferansta, Edirne dahil olmak üzere Osmanlı’nın tüm Avrupa topraklarından ve Ege Adalarından çekilmesi istenmişti. Edirne’nin verilme ihtimaline karşın İttihatçılar, tarihe Bâbıâli Baskını olarak geçen hükümet darbesini yapmış, bu nedenle konferans görüşmeleri yarıda kesilmiş ve savaş yeniden başlamıştı. Edirne’nin 26 Mart 1913’te Bulgarlar tarafından ele geçirilmesi ile Osmanlı Devleti yeniden ateşkes talep etmişti. Londra’da yeniden toplanan konferansta Büyük Güçler, Arnavutluk dışında Midye-Enez hattının batısında kalan bütün toprakların Balkan devletlerine bırakılmasını, İşkodra gibi Arnavutluk’a bağlı kabul edilen bölgelerdeki Sırp ve Karadağ işgalinin sonlandırılmasını, Ege Adaları statüsünün daha sonra kararlaştırılması ve savaş tazminatı talep edilmemesini önermişlerdi. Balkan devletleri, Büyük Güçlerin önerilerinin kabul etmek zorunda kalmışlar ve 30 Mayıs 1913’te savaşı resmen bitiren Londra Antlaşması imzalanmıştı.²¹ Londra Antlaşması’yla, I. Balkan Savaşı’nın siyasi sorunları çözüme kavuşturulmuş ise de toprak kazanımlarının getirdiği mali sorunlar ve maddi taleplerin incelenmesi için yeni bir diplomatik girişime ihtiyaç vardı. Bu doğrultuda Fransa’nın girişimiyle Paris’te Balkan İşleri Mali Komisyonu²² adında çokuluslu bir yapı oluşturulmasına karar verilmişti.

1. Muharıplerin Mali Talepleri Komitesi’nin Kurulması

I. Balkan Savaşı sonucunda yeni sınırların çizilmesi ve toprak devirleri gibi siyasi meseleleri kapsayan Londra Anlaşması, iktisadi düzenin sağlanması konusunda Paris’i adres göstermişti. Londra Antlaşması’nın 6. maddesine göre, toprak devirlerinden kaynaklanan iktisadi sorunlar Paris’te toplanacak olan mali komisyon kararlarına göre çözülecekti.²³ Zira 19. yüzyılın sonlarına doğru Doğu Sorununun bir ayağı, Osmanlı topraklarındaki iktisadi nüfuz alanlarının bölüşülmesi olmuştu. İngiltere,

402-406; İbrahim Hilmi, *Balkan Harbinde Askeri Mağlubiyetimizin Sebebi*, İstanbul 1913, s. 27-89.

²¹ BOA, *HR.SYS*, 1991/4; Mahmut Muhtar, *Balkan Savaşı: Üçüncü Kolordu’nun ve İkinci Doğu Ordusu’nun Muharebeleri*, Tercüman Yayınları, İstanbul 1979, s. 187; Richard C. Hall, *The Balkan Wars 1912-1913*, Routledge, London 2000, s.101-102; Dirault, *a.g.e.*, s. 308; Jacob Gould Schurman, *The Balkan Wars 1912-1913*, Princeton University Press, Princeton 1914, s. 55-60.

²² Komisyonun adı, Osmanlı resmi yazışmalarında “*Beynelmilel Paris Maliye Komisyonu*” olarak geçmektedir. BOA, *HR.SYS*, 2965/35; 2000/10.

²³BOA, *HR.SYS*, 1986/1; BOA, *HR.SYS*, 2962/4; “La paix signee”, *Le Figaro*, 31 mai 1913, s. 2; “La paix Turco-Balqanique”, *L’Écho de Paris*, 31 mai 1913, s. 3.

I. BALKAN SAVAŞI'NDAN SONRA BALKAN DEVLETLERİNİN "MADDİ TALEPLERİ"

Fransa ve Almanya gerek kreditor gerek yatirimci kisvesiyle Balkanlar, Anadolu ve Suriye bölgelerinde emperyalist odakli ekonomik nüfuz mücadelesine girmişlerdi. Örneğin Fransa, Osmanlı dış borcunun yaklaşık üçte ikisinin alacaklısı olmasının yanı sıra demir yolu, madencilik ve liman gibi stratejik sektörlerde büyük yatırımlar yapmıştı.²⁴ Aynı şekilde Osmanlı dış borcunun yaklaşık %18'ine sahip olan Almanya, son derece stratejik olan Bağdat demir yolları imtiyazını almıştı. Dolayısıyla Osmanlı'nın iktisadi durumu Büyük Güçleri doğrudan ilgilendirmekteydi. Savaştan önceki koşullarda dahi borcunu ödemekte zorlanan Osmanlı, Balkan vilayetlerinin kaybıyla vergi gelirlerinde ciddi bir kayıp yaşamış, 14 Mart 1912 ile 13 Mart 1913 arasındaki süreçte, yani daha savaş devam ederken, bütçesi 8.391.393 lira açık vermişti. 1913-1914 mali yılında ise açığın 17 milyon liraya (yaklaşık 386 milyon frank) çıkacağı öngörülmekteydi.²⁵ Binaenaleyh Osmanlı Devleti'nin ekonomik açıdan daha fazla zarar görmesi engellenmeli, Osmanlı kamu borçları ve imtiyaz yükümlülüklerinin bir kısmı Balkan devletlerine yüklenmeliydi.²⁶ Bu doğrultuda Fransa önderliğinde, Büyük Güçler ve muharip devletlerin katılımıyla Balkan İşleri Mali Komisyonu oluşturulmasına karar verilmişti. Komisyonun temel gayesi, Balkan devletlerine devredilecek Osmanlı borçları miktarının belirlenmesi, borcun tahsilinde gerekli olan garantilerin ve hükümlerin saptanması, devredilen topraklardaki imtiyaz sahipleriyle sözleşme lehtarları haklarının halef devlete aktarılmasıydı.²⁷ Özetle komisyon, Balkan devletlerinin borçları devralıp almayacağını değil hangi miktarda devralacağını kararlaştırmak için kurulmuştu. Komisyonun hukuki temelleri halefiyet kavramına ve Osmanlı borcunun bir kısmının Yunanistan tarafından ödenmesini öngören 24 Mayıs 1881 tarihli Türk-Yunan hudut antlaşmasına dayandırılmıştı.²⁸ Bu amaçla Balkan İşleri Mali Komisyonu bünyesinde üç alt komite kurulacaktı. Borçlar Komitesi, Osmanlı kamu borcunun hangi oranda paylaştırılacağını tespit edecek, Garantiler Komitesi

²⁴ Toroshan Özdamar, *Osmanlı Madenlerinde Fransız Sermayesi ve Galata Bankerleri; Balya-Karaaydın, Kesendire ve Karasu Maden Şirketleri*, Duvar Yayınları, İzmir 2022, s. 10-13.

²⁵ "Les finances Turques et la guerre balkanique", *L'Action*, 21 septembre 1913, s. 4; "Les finances Turques et la guerre balkanique", *Le Siècle*, 21 septembre 1913, s. 6.

²⁶ "Déclarations de M. Poincaré sur la crise", *La Presse*, 6 décembre 1912, s. 1; "La situation politique en Europe", *La France militaire*, 6 décembre 1912, s. 1.

²⁷ *Commission financière des affaires balkaniques: documents préliminaires, mai 1913*, Paris 1913, s. 2-3; "La commission financière internationale de Paris", *L'Humanité*, 30 avril 1913, s. 3; "La commission financière", *L'Ouest-Éclair*, 30 avril 1913, s. 1.

²⁸ BOA, *HR.SYS*, 1732/78; "Les travaux de la commission financière", *Le Voltaire*, 9 juin 1913, s. 1.

borçların ödenmesinde hangi taahhütlerin verileceğini saptayacak, İmtiyazlar ve Sözleşmeler Komitesi ise devredilen topraklardaki iktisadi imtiyazların halef devletlere devredilmesinden sorumlu olacaktı.²⁹

Balkan devletleri, toprak kazanımlarının muhafazası için Balkan İşleri Mali Komisyonu'nun belirleyeceği orandaki Osmanlı kamu borcunu ödemeyi kabul etmişlerdi. Diğer taraftan stratejik bir manevra yaparak tazminat meselesini öne sürmüşlerdi. Bu doğrultuda Mali Komisyon'da tazminat meselesinin de görüşülmesini talep etmekteydiler.³⁰ I. Balkan Savaşı sürerken tazminat ve mali talepler konusunda Büyük Güçlerin tutumu Osmanlı lehineydi. Zira savaş nedeniyle büyük vergi kaybı yaşayan ve bütçesi ciddi açık veren Osmanlı Devleti'nin, tazminat ödemesi mümkün değildi. Ayrıca alacağını tahsil etmeye çalışan Büyük Güçlerin tazminata karşı çıkması olağan bir durumdu. Öyle ki, komisyon çalışma programı hakkında 1912'nin Aralık ayında yapılan ön görüşmelerde Fransa, tazminat talebinin kesinlikle kabul görmeyeceğini, aksi takdirde 1881 anlaşmasında ödenmesi taahhüt edilen fakat ödenmeyen Osmanlı borcunun tahsil edileceğini ifade etmişti.³¹ Osmanlı borçlarındaki payı nedeniyle Almanya ve Balkan devletlerinin maddi olarak güçlenmesini çıkarlarına aykırı gören Avusturya, Fransa ile aynı fikirdeydi. İngiltere ise Balkan taleplerine mezkûr üç devlet kadar muhalefet etmiyordu. Yalnızca Rusya, Balkan devletlerinin yanında pozisyon almış gözükmekteydi.³²

Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ yetkilileri, Fransız gazetelerine pek çok demeç vermekte, tazminat meselesi ile ilgili haberler yaptırmaktaydı. Verdikleri demeçlerde, kendilerinin Osmanlı borçlarından bir miktarı ödemeyi kabul edip Büyük Güçlerin isteklerini yerine getirdiklerini ancak savaş nedeniyle ekonomik kayıplarının çok büyük olduğunu, maddi taleplerinin Bâbîâli'yi zor duruma düşürmeyeceğini zira 50 yıllık bir ödeme planı öngördüklerini söyleyerek kamuoyu desteği aramakta,

²⁹ *Commission financière des affaires balkaniques: procès-verbaux des séances plénières et rapports présentés au nom des au nom des divers comites*, Première Season 4 juin-18 juillet 1913, Imprimerie Nationale, Paris 1913, s. 23.

³⁰ “Pour la commission financière”, *Les Nouvelles*, 10 avril 1913, s. 1; “La commission balkanique”, *La République française*, 11 avril 1913, s. 2.

³¹ *Commission financière des affaires balkaniques: documents préliminaires*, s. 4.

³² BOA, HR.SYS, 2914/27; 2914/7; 2913/135; “La question d'Orient vers la solution”, *Le Figaro*, 10 avril 1913, s. 1; “La commission financière internationale se réunit aujourd'hui à Paris”, *L'Humanité*, 4 juin 1913, s. 3.

I. BALKAN SAVAŞI'NDAN SONRA BALKAN DEVLETLERİNİN “MADDİ TALEPLERİ”

lobi faaliyetleri yürütmektedirler.³³ Ayrıca, “tazminat” kelimesinden ziyade “Osmanlı'nın eylemleri sonucunda oluşan maddi talepler” ifadesini kullanmayı tercih etmekteydiler. Taleplerinin yalnızca askeri nitelikte olmadığını bireylere verilen zararları da içerdiğini savunmaktaydılar. Demeçlerinde Osmanlı borçları için ödeyecekleri miktarın 600 ila 800 milyon frank arasında olduğunu her tarafta dile getiren Balkan temsilcileri, tazminat konusunda ise rakam vermeye imtina etmekteydiler. Zira gazeteler ve Osmanlı'nın Paris Sefaretinden Bâbîâlî'ye çekilen telgraflara göre Balkan devletlerinin maddi talepleri 1 milyar frank civarında olup ödemeyi taahhüt ettikleri Osmanlı borcundan fazlaydı.³⁴

Balkan devletlerinin girişimi üzerine Osmanlı Devleti, tazminat talebinin kesinlikle kabul edilmeyeceğini deklare etmiştir. Zira savaş tazminatı hususu genelde barış antlaşmalarına dâhil edildiğinden ve barış antlaşması niteliğindeki Londra Anlaşması'nda tazminat lafzı geçmediğinden, Balkan devletlerinin talebi hukuki olamazdı.³⁵ Bu nedenle Osmanlı Devleti, tazminat taleplerine karşı hem Büyük Güçler hem de kamuoyu nezdinde bazı girişimlerde bulunmuştur. Bu doğrultuda, komisyon çalışmaları için Paris'te bulunan eski Maliye Nazırı Cavid Bey, Fransız parlamentosu milletvekili François Deloncle ile kulis çalışmaları yapmaktaydı. Deloncle Cavid Bey'e, tazminat meselesinde kamuoyu oluşturulması ve Fransız hükûmetine baskı yapılması için matbuata 10 milyon frank civarında para dağıtılmasını tavsiye etmişti. Deloncle, sonraki günlerde Fransız gazetesi *Journal*'ın sahibi Henri Letellier ve haber ajansı *Agence de Havas* Müdürü Leon Renier'yi, Cavid Bey'le buluşturmuştu. Mezkûr şahıslar, Bulgarların ve Rusların gazetelere çok para akıttıklarını, Osmanlıların bu işle iştigal etmemekle hata yaptıklarını ifade etmişlerdi. Fransa Dışişleri Bakanı Stephen Pichon'un matbuata para verilmesi hususunu desteklediğini iddia eden Deloncle, bazı Fransız mebuslara da para verilmesini, örneğin çok etkin bir vekil olan Jules Roche'nin 600.000 frank mukabilinde Fransız meclisinde Osmanlı lehine nutuk atabileceğini söylüyordu. Osmanlı çıkarlarının korunması için matbuatın lüzumuna hak

³³BOA, *HR.SYS*, 2086/77; “La Commission financière”, *Le Phare de la Loire*, 17 mai 1913, s. 2; “La commission financière balkanique”, *Cote de la Bourse et de la banque*, 16 mai 1913, s. 2.

³⁴ BOA, *HR.SYS*, 2913/74; “Les travaux de la Commission Financière”, *Le Siècle*, 9 juin 1913, s. 1; “Les Travaux de la Commission Financière”, *Le Voltaire*, 9 juin 1913, s. 1; “La liquidation balkanique”, *La Dépêche*, 21 août 1913, s. 3.

³⁵ BOA, *HR.SYS*, 2914/27; “L'Indemnité de guerre réclamée par les alliés”, *Le Matin*, 12 mai 1913, s. 3.

veren Cavid Bey, Bâbiâli'den *Le Temps*, *Le Figaro*, *Le Matin* gibi Fransız gazetelerine verilmek üzere 3 milyon frank avans istemişti. Dahası borçlar meselesi de Osmanlı lehine çözülsünce bu rakamın iblağ edileceği söylenmişti. Hariciye Nazırı Said Halim Paşa, konu için hükümetten tahsisat isteyeceğini bildirmiş, hatta komisyon üyelerine dağıtılmak üzere 15 milyon frank göndermeyi teklif etmiş ise de Cavid Bey, bunun mümkün olmadığı cevabını vermişti. Anlaşıldığı kadarıyla, parayla basını etkilemek o dönemlerde de çok yaygın olup bir sektör haline gelmişti. Öyle ki dönemin Paris Sefiri Mehmet Rıfat Paşa, başka araçlarla benzer teşebbüslerde bulunmaktaydı. Deloncle'ye güvenmeyen Rıfat Paşa, 600.000 ila 700.000 frank karşılığında üç dört gazeteye nüfuz edebileceklerine inanmaktaydı. Aracı olarak Osmanlı'dan maddi çıkar elde etmek istediği anlaşılan Deloncle, Rıfat Paşa'nın girişimini haber alıp Cavid Bey'e kırgınlık dahi göstermişti.³⁶ Konu ile ilgili yayın yapan Fransız matbuatı incelendiğinde Cavid Bey'in girişimlerinin başarılı olmadığı görülmektedir. Çünkü komisyon toplanma tarihi yaklaştıkça Fransa'nın tutumu Balkan devletleri lehine yumuşamaya başlamıştı. Hariciye Nazırı Said Halim Paşa, Rıfat Paşa'ya çektiği 3 Nisan 1913 tarihli telgrafında Fransa'nın tazminat konusunu kabullenme niyetinde olduğunu, Fransız Cumhurbaşkanı Raymond Poincaré nezdinde girişimde bulunulmasını istemişti.³⁷ Diğer taraftan Pichon, Cavid Bey ile yaptığı bir görüşmede, Osmanlı ekonomisinin terakkisine mani olacak tazminat tekliflerine kesinlikle muhalif olacağını bildirmiş ise de tazminat verilmeyeceği hususunda kesin konuşmamıştı.³⁸ Zira Rusya'nın Balkan devletlerini açıkça savunması, bölge üzerinde siyasi ve iktisadi tasavvurları bulunan Fransa'yı diplomatik açıdan zor durumda bırakmaktaydı. Şöyle ki, Fransız hükümetinin mali konulardaki Osmanlı yanlısı tutumu, Balkan devletlerini Rusya'ya yakınlaştırmaktaydı.³⁹ Aynı şekilde Rıfat Paşa, Said Halim Paşa'ya gönderdiği 5 Nisan 1913 tarihli raporunda, Fransızların tazminat meselesine hala karşı olduğunu, Ruslara karşı Balkan devletleri nezdinde sempati kazanmak meseleyi komisyon gündemine aldıklarını yazmaktaydı.⁴⁰ Ayrıca Fransa'nın tavrını

³⁶ Cavid Bey, *Meşrutiyet Ruznâmesi*, Cilt 1, (haz.) Hasan Babacan ve Servet Avşar, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s. 649, 652, 658, 666, 689, 684.

³⁷ BOA, *HR.SYS*, 2914/92.

³⁸ Cavid Bey, *a.g.e.*, s. 666-689.

³⁹ "Avant la commission financière", *Le Temps*, 2 juin 1913, s. 1; L'Incident de la commission financière", *Gil Blas*, 2 juin 1913, s. 2; "La commission financière internationale se réunit aujourd'hui à Paris", *L'Humanité*, 4 juin 1913, s. 3.

⁴⁰ BOA, *HR.SYS*, 2914/98.

I. BALKAN SAVAŞI'NDAN SONRA BALKAN DEVLETLERİNİN “MADDİ TALEPLERİ”

yumuşatmasının altında, devredilecek borç miktarı belirlenene kadar Balkan devletlerinin oyalanması düşüncesi de yatıyor olabilir.

Osmanlı Devleti'nin yoğun diplomatik çabalarına rağmen Balkan İşleri Mali Komisyonu'nun 4 Haziran 1913'te yapılan ilk toplantısında maddi taleplerin incelenmesi için dördüncü komite olarak Muhariplerin Mali Talepleri Komitesi'nin kurulmasına karar verilmiştir.⁴¹ Balkan devletlerini memnun etmek amacıyla kurulan fakat Bâbîâli'yi yumuşatmak için adında tazminat ibaresinin kullanılmadığı komite, çalışmalarına 19 Haziran'da başlamıştı. Komitede Osmanlı Devleti'ni Cavid Bey, Sir Richard Crawford ve Hallaçyan Efendi temsil etmekteydi. Komite başkanı Fransız diplomat Jacquin de Margerie, başkan yardımcısı Rus İmparatorluğu Özel Mali Danışmanı Arthur Raffalovitch, raportörü Fransa Maliye Bakanlığından M. Luquet olmuştu.⁴² Balkan devletleri ise komitede ikişer delege ile temsil edilmekteydi. Dolayısıyla görüşmeler, savaş tazminatı konusunda Osmanlı tezlerine daha yakın olan Fransa ile Balkan devletlerini destekleyen Rusya yönetiminde gerçekleşecekti. Diğer taraftan Balkan devletlerinin, 29 Haziran'da kendi aralarında anlaşmazlığa düşerek II. Balkan Savaşı'nı başlatmaları,⁴³ çalışmalar esnasında Osmanlı Devleti'ne bir avantaj sağlayabilirdi.

2. Komiteye Sunulan “Maddi Talepler” ve Osmanlı Devleti'nin Yaklaşımı

Fransa önderliğindeki Büyük Güçlerin oluşturulduğu Balkan İşleri Mali Komisyonu tarafından görevlendirilen Mali Talepler Komitesi'nin görev tanımı; Osmanlı Devleti dâhil olmak üzere muhariplerin, savaş sonucunda tazmin edilmesi gerektiğine inandıkları maddi talepleri incelemektir. Dolayısıyla Balkan devletlerinin iddia ettiği zararların tespit edilip karara bağlanması söz konusu olmayıp sadece inceleme yapmakla görevlendirilmişti. Diğer bir ifadeyle, Rusya dışındaki Büyük Güçler için komite çalışmalarının amacı Balkan devletleri ile Osmanlı'yı bir araya getirip argümanların dinlenmesiydi. Öyle ki, komisyon bünyesinde kurulan

⁴¹ *Commission financière des affaires balkaniques: compte rendu des travaux préparatoires du Comité de la Dette, 17 juin-18 juillet 1913*, Paris 1913, s. 40. Muhariplerin Mali Talepleri Komitesi, bundan sonra bölümlerde “Mali Talepler Komitesi” olarak anılacaktır.

⁴² BOA, *HR.SFR.4*, 943/1; “La Question financière dans les Balkans”, *Le Gaulois*, 17 juin 1913, s. 1; “La lutte des intérêts à la commission financière”, *Le Journal*, 17 juin 1913, s. 3; “La séance d'hier”, *La République française*, 17 juin 1913, s. 1.

⁴³ Hall, *a.g.e.*, s. 124.

diğer üç komitenin çalışma şartları, hedefleri ve sınırlılıkları sıkı sıkıya belirlenirken Mali Talepler Komitesi için böyle bir yol izlenmemiştir. Bu nedenle komite toplantılarının başında izlenecek yöntem için farklı fikirler ortaya atılmıştır. İlk olarak devletlerin zararları tazmin etme gücünün belirlenmesi için mali tablolar istenmiş fakat Osmanlı delegasyonu, komitenin varlığına ilkesel olarak karşı çıktığını belirterek maliyesiyle ilgili herhangi bir veri paylaşmayı reddetmiştir. Öyle ki Düyûn-ı Umûmiyye, Reji İdaresi gibi kurumlar ve gerçek kişiler adına talep sunma hakkı saklı kalmak kaydıyla herhangi bir maddi taleplerinin olmadığını ifade etmişlerdir. Sonraki aşamada taleplerin nasıl sınıflandırılacağı görüşülmüş ve taleplerin devlet bazlı incelenmesinden ziyade üç başlık altında bütünsel olarak ele alınması kabul edilmiştir. Buna göre Balkan devletlerinin talepleri; askeri harcamalara ilişkin talepler, devletlerin tüzel kişilik olarak sunduğu talepler ve gerçek kişilere verilen zararlar için talepler başlıkları altında incelenecekti.⁴⁴ Birinci kategorideki askeri nitelikli talepler, Balkan devletleri her ne kadar öyle adlandırmasa da, klasik anlamda savaş tazminatı olarak sunulan taleplerdir. Devletlerin tüzel kişilik olarak sunduğu talepler ve gerçek kişilere yani bireylere verilen zararlar kategorileri ise Balkan devletlerinin ön plana çıkarmaya çalıştığı insani taleplere daha yakın gözükmektedir. Fakat beyan edilen rakamlar dikkate alındığında asıl odağın birinci kategorideki talepler olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ikinci ve üçüncü kategorideki talepler, savaş tazminatına odaklanılmadığını göstermek gayesiyle sunulmuş olmalıdır.

2.1. Askerî Harcamalara İlişkin Talepler

Çalışmalarına 19 Haziran 1913'te başlayan Mali Talepler Komitesi'nde ilk olarak askerî harcamalara, yani savaş tazminatı olarak nitelendirilebilecek masraflara ilişkin talepler görüşülmüştür. Osmanlı delegasyonu, 30 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Antlaşması'nda savaş tazminatı öngörülmediği için bu kategorideki taleplere cevap vermeyeceğini ifade etmişti. Balkan devletleri adına Karadağ delegesi Lazare Miouchekovitch ise mezkûr taleplerin uluslararası hukuka ve fiili temellere uygun olduğunu iddia eden bir sunum yapmıştır. Miouchekovitch'in iddiaları özetle şu şekildedir:⁴⁵

⁴⁴ *Commission financière des affaires balkaniques: procès-verbaux des séances plénières*, s. 157-159.

⁴⁵ BOA, HR.SFR.4, 943/2.

I. BALKAN SAVAŞI'NDAN SONRA BALKAN DEVLETLERİNİN “MADDİ TALEPLERİ”

“Galip devletin mağlup devletten savaş tazminatı alma hakkı devletlerarası hukukun bir parçasıdır. Savaşın gerektirdiği masrafların ve düşmanın direnişini kırmak için yapılan harcamaların ödenmesi ilkesi uluslararası hukukçuların genel kabulüdür. Örneğin Université de Paris Hukuk Profesörü Gaston May, uluslararası anlaşmazlıkları çözmeye savaşın olağan bir yol olduğunu ve savaşan bir devletin egemenlik haklarını kullandığını savunurken maddi kayıpların mağlup tarafından telafi edilmesinin adil olduğu görüşündedir.⁴⁶ Bazı hukukçular göre ise galip devletler masraflarının karşılanacağından emin olursa, devletler hukukunun diğer bir yerleşik ilkesi olan özel mülkiyetin dokunulmazlığına saygı göstermeye daha meyilli olacaktırlar.⁴⁷

Büyük Güçlerin uygulamaları, savaşı kazanan devlet haklarının tartışmaya kapalı olduğunu göstermektedir. Öyle ki, 1849 ile 1897 yılları arasında yapılan barış antlaşmalarında mağlup devletlere 10 milyar frangın üzerinde savaş tazminatı kabul ettirilmiştir. 1897 Türk-Yunan Savaşı neticesinde Yunanistan'ın savaş tazminatı ödemeyi kabul etmesi bir diğer örnektir.⁴⁸ Zira 23 Mayıs 1897'de Büyük Güçlerin büyükelçileri, savaşın neden olduğu harcamalar ve kayıplar için galip Osmanlı Devleti'nin tazminat talep etmesine itiraz etmeyeceklerini bildirmişlerdi.⁴⁹ Osmanlı Devleti'nin Büyük Güçlerin rızasıyla tazminat alması karşısında Balkan devletleri de bu hakkı kullanmak istemekte idler.

Balkan devletleri, uluslararası hukuki gerekçelerin yanı sıra fiili gerekçelere de sahiptir. Öncelikle savaşın asıl sorumlusu Osmanlı Devleti'dir. Zira Balkan devletleri ve Büyük Güçlerin isteğine uygun olarak Makedonya'nın Hristiyan halklarına yönelik formüle edilen reformlar uygulanmamıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti, Sırbistan ve Karadağ sınırlarındaki çatışmalara müsamaha göstermiş, savaştan önce Sırbistan'a ait savaş malzemelerine el koymuş, uluslararası deniz hukukuna aykırı olarak Yunan bandıralı gemileri alıkoymuş ve uzlaşmayı reddetmiştir.

⁴⁶ İlgili görüş için bkz. Gaston May, *Le traité de Francfort*, Berger-Levrault et Cie, Paris-Nancy 1909, s. 163

⁴⁷ İlgili görüş için bkz. “Chronique des faits internationaux, Gréco-Turque”, *Revue générale de Droit international public*, Volume 5, 1898, s. 159.

⁴⁸ 1897 tarihli Türk-Yunan Barış Antlaşması'nın 2. maddesine göre Yunanistan, Osmanlı Devleti'ne 4 milyon Osmanlı lirası (yaklaşık 91 milyon frank) savaş tazminatı ödemeyi kabul etmişti. *Düstur, Birinci Tertip*, Cilt 7, Başvekalet Devlet Matbaası, Ankara 1941, s. 181.

⁴⁹ İlgili antlaşma görüşmeleri için bkz. *Affaires d'Orient: négociations pour la paix, traité gréco-turc mai-décembre 1897*, Imprimerie Nationale, Paris 1898, s. 10.

TOROSHAN ÖZDAMAR

I. Balkan Savaşı'nın ikinci ayında bir ateşkes imzalanmasına rağmen müzakereleri geciktirip savaşın yeniden başlamasına neden olan Osmanlı Devleti'dir. Balkan devletleri, müzakere masasında alamadığını daha fazla insan ve para kaybederek, savaşta almak zorunda kalmışlardır. Savaşın uzamaması için her türlü fedakârlığı yapan fakat fayda sağlayamayan Balkan devletleri, savaşın maliyetini üstlenmek zorunda değildir. Ayrıca Osmanlı hâkimiyeti altında tahrip edilmiş ve sefil bir kadere terk edilmiş Balkan topraklarını uygar dünyanın misyonuna uygun hale getirmek için büyük bir servet gerekecektir.

Sonuç olarak, savaş durumdan kaynaklanan sorunların çözümünü Balkan İşleri Mali Komisyonuna bırakan Londra Antlaşması'nın 6. maddesi, tazminat meselesini de kapsamaktadır. Komisyonun rolü Balkan devletlerinin tazminat almaya hakkı olup olmadığı değil, miktarın ne olacağını belirlemektir. Balkan devletleri, Büyük Güçlerin 1897'de takındığı tutuma benzer şekilde Osmanlı Devleti'nin mali durumunu sarsmayacak bir miktarı ve uzun vadelere yayılmış ödeme yöntemlerini tartışmaya hazır olup şu aşamada sadece savaş harcamalarının ayrıntılı bir dökümünü sunacaktır.”⁵⁰

Mezkûr argümanlar incelendiğinde, Balkan devletlerinin doğrudan savaş tazminatı istediği anlaşılmaktadır. Zira komite toplantılarından önce taleplerinin savaş tazminatı olmadığını savunmakta iken sunumlarını, “Neden savaş tazminatı almalıyız?” sorusuna dayandırmışlardır. Sorunun cevabını, Büyük Güçlerin uygulamalarında aramışlar ve savaşta ilk saldıran olmalarına rağmen savaşın sorumlusu olarak Osmanlı Devleti’ni göstermeye çalışmışlardır.

Balkan devletleri, 1 Haziran 1913’e kadarki süreçte müttefik kara ve deniz kuvvetlerinin teçhizat, mühimmat, lojistik ve maaş ödemelerini kapsayan askeri harcamalarını komiteye sunmuşlardı. Ayrıca sunulan rakamların tazminatı temsil etmediğini, Osmanlı’nın mali gücünü aşmayacak bir miktarın belirlenmesi için açıklayıcı beyan mahiyetinde sunulduğunu belirtmişlerdir.⁵¹ Sonraki oturumlarda deniz kuvvetleri giderleri, askerlere emekli maaşı bağlanması ve Hamidiye kruvazörünün verdiği iddia edilen zararlar da bu listeye eklenmiştir.

⁵⁰ *Commission financière des affaires balkaniques: procès-verbaux des séances plénières*, s. 161.

⁵¹ Aynı yerde, s. 161-162.

I. BALKAN SAVAŞI'NDAN SONRA BALKAN DEVLETLERİNİN "MADDİ TALEPLERİ"

Tablo 1: Askerî Harcamalara İlişkin Talep Edilen Tazminat Miktarı (frank)

	Bulgaristan	Yunanistan	Karadağ	Sırbistan	Toplam
Ordu Giderleri	773.234.696,9	318.529.851	100.631.100	574.865.000	1.767.260.647,6
Deniz Kuvvetleri Giderleri	-	75.342.913	-	-	75.342.913
Askerlere Emekli Maaşı Bağlanması Giderleri	471.810.653	54.000.000	Sonra Bildirilecek	Sonra Bildirilecek	525.810.653
Hamidiye'nin Verdiği İddia Edilen Zararlar	-	504.600	-	-	504.600
Toplam	1.245.045.349,6	448.377.364	100.631.100	574.865.000	2.368.918.813,6

Kaynak: *Commission financière des affaires balkaniques: procès-verbaux des séances plénières*, s. 179.

Balkan devletleri, harcama listesini daha önce bahsedildiği üzere açıklayıcı beyan olarak sunmuşlardı. Fakat komitenin sonraki oturumlarında Yunanistan ve Bulgaristan, yukarıdaki tabloda belirtilen rakamların tazminat olarak talep edildiğini ifade etmişlerdir. Bâbüâli, bu kategorideki tüm taleplerin savaş tazminatı manasına geldiğini ve Londra Antlaşması'nda öngörülme-yen hiçbir ödemenin yapılmayacağını tekrarlamıştır. Zira aynı antlaşma uyarınca Avrupa'daki topraklarının büyük bölümünü boşaltmaya razı olan Osmanlı Devleti, toprak kazanımı gayesiyle yapılan harcamalardan sorumlu olamazdı. Ayrıca Osmanlı delegasyonu, savaş sonucunda askerlerin malul olmasını mesleki risk dâhilinde değerlendirmiş, emekli maaş ödemelerinin ise toprak edinmenin maliyeti olarak görülmesi gerektiğini savunmuştur. Bunun üzerine Yunanistan, Hamidiye kruvazörünün sıcak çatışma dışında Yunan gemilerine zarar verdiğini dolayısıyla uluslararası deniz hukukunun ihlal edildiğini iddia etmiş ve savaş tazminatına benzetilmesine itiraz etmiştir.⁵² Osmanlı delegeleri konu ile ilgili Bahriye Nezareti'nden malumat istemiş, cevabi yazıda Hamidiye kruvazörünün tüm harekât kayıtlarının tutulduğu, görev tanımına uygun olarak düşmanın asker ve mühimmat nakliyatı yapan unsurlarının engellendiği bildirilmiştir.⁵³ İngiliz delegasyonu, Hamidiye meselesinde Yunanistan'ın daha fazla veri

⁵² Aynı yerde, s. 164.

⁵³ MSB, *110-9-1-7/BALKAN HARBİ (1912-1913)*, 280-381-52.

sunmasını zira savaş ortamında neyin meşru olup neyin olmadığını tespit etmenin zor olduğunu ifade etmiştir.⁵⁴ Görüşme tutanaklarından anlaşıldığı kadarıyla Yunanistan tarafı mezkûr verileri komiteye sunmamıştır. Zira Yunanistan'ın savaş esnasında askerî vapurlara sivil süsü verip asker ve mühimmat nakliyatı yaptığı bilinmekteydi. Hatta ticaret gemilerini askerî filo kontrolünde olacak şekilde lojistik amaçlarla kullanılmaktaydı. Savaş esnasında müttefiklerin ikmal kabiliyetine büyük darbe vuran Hamidiye kruvazörünün, verdiği iddia edilen zararlar bu türden gemilerle ilgili olmalıdır ki Yunan delegasyonu herhangi bir kanıt ortaya koyamamıştır.⁵⁵

Sırbistan ve Karadağ, tabloda verilen rakamlar haricinde Arnavutluk meselesinin görüşülmesini istemiştir. Karadağ delegasyonu, kendilerinin İşkodra'yı işgal ettiklerini fakat Büyük Güçlerin talebiyle Arnavutluk'a verilmek üzere boşalttıklarını ve bu durumda mezkûr bölge için yaptıkları tüm askeri harcamaların geri ödenmesi gerektiği görüşündeydi. Benzer bir sunum yapan Sırbistan, Arnavutluk için yaptığı harcamaların ayrı bir kategoride değerlendirilmesini istemiş çünkü zarardan Bâbiâli'yi sorumlu tutmadıklarını beyan etmiştir. Sırbistan ve Karadağ'ın bu konudaki tutumlarından, toprak kazanımıyla sonuçlanan savaşın masrafları ile feragat edilen topraklar için yapılan savaşın masrafları arasında bir fark olduğunun kabul edildiği anlamı çıkarılabilir. Osmanlı delegasyonu, Arnavutluk meselesinin kendilerini ilgilendirmedeğini ifade ederken Avusturya, konunun komite görev alanı dışında olduğunu savunmuştur. Karadağ ise kendileri için savaşın asıl amacı olan İşkodra'dan vazgeçmeleri karşılığında adil bir tazminatta ısrarcı olmuş, Osmanlı'nın Bulgaristan ve Doğu Rumeli'yi işgal eden fakat sonradan boşaltan Rusya'ya savaş tazminatı ödemesini hükmeden 1878 tarihli Berlin Antlaşması'nı örnek olarak göstermiştir.⁵⁶

Osmanlı Devleti netice itibariyle Balkan devletlerinin bu kategorideki tüm taleplerini reddetmiştir. Balkan devletleri, Londra Antlaşması'nın 6. Maddesi gereği tazminat meselesinin çözülmesi gereken

⁵⁴ *Commission financière des affaires balkaniques: procès-verbaux des séances plénières*, s. 164.

⁵⁵ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Balkan Harbi, Osmanlı Deniz Harekâtı (1912-1913)*, Cilt 7, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993, s. 232-233; Ozan Tuna, "Balkan Savaşı'nda Hamidiye Kruvazörünün Yunan Donanmasına Karşı Ege Denizi, Adriyatik Denizi ve Doğu Akdeniz'deki Faaliyetleri", *OTAM*, Sayı 49, Bahar 2021, s. 132, 134-315.

⁵⁶ *Commission financière des affaires balkaniques: procès-verbaux des séances plénières*, s. 164-165.

I. BALKAN SAVAŞI'NDAN SONRA BALKAN DEVLETLERİNİN "MADDİ TALEPLERİ"

mali bir sorun olarak değerlendirilip komitenin rakam belirlemesi gerektiği görüşünü savunmuşlardır. Alman delegasyonu başta olmak üzere Büyük Güçlerin delegasyonları Balkan görüşünün hatalı olduğunu açıklamıştır. Komite Başkanı Margerie ise kendilerinin yalnızca inceleme ile görevlendirildiğini ifade edip 6. maddeyle ilgili Balkan yorumuna katılmamıştır.⁵⁷

Savaş tazminatı niteliğindeki askerî taleplerin görüşülmesi sırasında Rusya dahil olmak üzere Büyük Güçlerin Balkan savlarını destekler beyanları olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu kategori ile ilgili olarak savaş tazminatının Londra Antlaşması'na aykırı olduğu tezini savunan Osmanlı yorumunun desteklendiği anlaşılmaktadır.

2.2. Devletlerin Tüzel Kişilik Olarak Sunduğu Talepler

Balkan devletlerinin tüzel kişiliklerinden doğan maddi talepleri; Osmanlı muhacir ve tebaasının geri dönüş masrafları, savaş esirlerinin bakımı, el konulan vagonlar ve el konulan savaş malzemeleri olarak dört alt kategoriye ayrılmıştır.

Tablo 2: Devletlerin Tüzel Kişilik Olarak Sunduğu Tazminat Miktarı (frank)

	Bulgaristan	Yunanistan	Karadağ	Sırbistan	Toplam
Osmanlı Muhacir ve Tebaasının Geri Dönüş Masrafları	-	2.000.000	-	2.000.000	4.000.000
Osmanlı Esirlerinin Bakımı	15.992.783,28	20.000.000	2.500.000	16.000.000	54.492.783,28
El Konulan Vagonlar	-	-	-	879.668,33	879.668,33
El Konulan Savaş Malzemeleri	-	-	-	5.287.759,8	5.287.759,8
Toplam	15.992.783,28	22.000.000	2.500.000	24.167.428,13	64.660.211,41

Kaynak: *Commission financière des affaires balkaniques: procès-verbaux des séances plénières*, s. 179.

⁵⁷ Aynı yerde, s. 162.

TOROSHAN ÖZDAMAR

Osmanlı tebaasının geri dönüş masraflarına ilişkin olarak sadece Yunanistan ve Sırbistan bildirimde bulunmuştur. İkişer milyondan 4 milyon frank tutarındaki bu kalem, fiili verilere dayandırılmayan afaki rakamları ifade etmekteydi. Osmanlı delegasyonu bu masrafları ödemeye hazır olduğunu beyan ederken rakamların incelenmesi ve delillere dayandırılması gerektiğini belirtmiştir.⁵⁸

Osmanlı esirlerinin bakımı meselesindeki Balkan devletlerinin iddia ettiği rakamlar ise daha çok ayrıntı içermektedir. Yunanistan, savaşın başından beri 80.000 Osmanlı askerini esir aldığını, Hristiyan tebaadan olduğu anlaşılan 15.000'nin serbest bırakıldığını, 10.000 askerin aldıkları yaralar neticesinde öldüğünü beyan etmiştir. Yunan delegasyonun sunduğu tablolar incelendiğinde, 27 Eylül 1912'den 31 Mart 1913'e kadar geçen sürede esir alınan 53.811 Osmanlı er ve zabıtine günlüğü 0,46 frank (yaklaşık 2 kuruş) maliyetle toplamda 2.431.537,68 frank harcama yapıldığı öne sürülmüştür.⁵⁹ Ayrıca en yüksek rütbelisi Selanik'i teslim eden Müşir Tahsin Paşa⁶⁰ olmak üzere esir alınan 1.430 subaya 726.732,93 frank maaş ödendiği iddia edilmiştir. Osmanlı askerlerinin esir kamplarına transfer masrafları ise 382.654,13 franktır.⁶¹ 1 Nisan-30 Haziran arasında sarf edilen meblağ ile birlikte Osmanlı'dan toplamda 20 milyon frank talep edilmekteydi.⁶²

Bulgaristan ise 5 Ekim 1912-8 Nisan 1913 tarihleri arasında esir alınan 77.333 er ve zabite günlüğü 1,4 franktan 12.704.150,3 frank; 8 generale günlüğü 20 franktan 15.000 frank, 149 kurmay subaya günlüğü 11 franktan 182.985 frank ve çeşitli rütbelerdeki 1.796 subaya günlüğü 7 franktan 1.312.731 frank harcama yaptığını iddia etmiş, 30 Haziran'a kadarki masraflarını tazminat talebine dahil etmediğini bildirmiştir.⁶³ Mamafih Sırbistan ve Karadağ, esir sayısı ve yevmiyeleri ile ilgili ayrıntı

⁵⁸ Aynı yerde, s. 280.

⁵⁹ Aynı yerde, s. 211-213.

⁶⁰ Selanik Savunma Komutanı olarak görev yaparken 9 Kasım 1912'de Selanik'i tüm askeri varlığıyla Yunanlılara teslim etmişti. *Balkan Savaşı'na Katılan Komutanların Yaşam Öyküleri (Alay ve Daha Üst Birlik Komutanları)*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004, s. 34. Yunanistan, maaş alan Osmanlı esirleri arasında aylık 100 lira ile en yüksek ödemenin kendisine yapıldığını beyan etmiştir. *Commission financière des affaires balkaniques: procès-verbaux des séances plénières*, s. 218-219.

⁶¹ Aynı yerde, s. 214-223.

⁶² BOA, HR.SFR.4, 943/3; BOA, HR.SFR.4, 943/6.

⁶³ BOA, HR.SFR.4, 943/4; *Commission financière des affaires balkaniques: procès-verbaux des séances plénières*, s. 273-278.

I. BALKAN SAVAŞI'NDAN SONRA BALKAN DEVLETLERİNİN “MADDİ TALEPLERİ”

vermemiştir. Yunanistan ve Bulgaristan, rakamları kuruşu kuruşuna listelemiş olsalar da aşağı yukarı aynı iktisadi koşullara sahip iki komşu ülkenin günlük harcama miktarları arasındaki fark, rakamların sahilliği konusunda soru işaretlerini beraberinde getirmekteydi. Diğer yandan Yunan ve Bulgar delegasyonlarının hangi tarihte kaç asker esir alındığını, kaç günlük bakım yapıldığını ayrıntılarıyla raporlamaları oldukça manidardır. Zira savaş esnasında hem Bulgar hem Yunan tarafı esir listelerini paylaşmaktan imtina etmişler ya da eksik listeler göndermişlerdir.⁶⁴ Ayrıca raporda bahsedildiğinin aksine üsera iaşesi, maaş ödemeleri tam olarak yapılmamış, Yunan esir kamplarında 10.000 değil 25.379 Osmanlı askerinin vefat ettiği anlaşılmıştır.⁶⁵

Mezkûr gerçeğe rağmen Balkan delegasyonları, esir bakım masraflarının karşılanmasını, zira esir düşmemiş olsalar Bâbîâli tarafından aynı harcamanın yapılacağını, kendilerinin sayesinde barıştan sonra bu askerlerin tekrar silahlaltına alınabileceğini ifade etmişlerdi. Ayrıca subay maaşlarına ilişkin yapılan ödemenin tazmin edilmesi, kara savaşlarında uyulması gereken kurallara ilişkin olarak 1907 tarihinde Lahey’de imzalanan IV. Konvansiyon’un 17. Maddesiyle güvence altına alındığı savunmuşlardır. Osmanlı delegasyonu ise mezkûr konvansiyonun 6. ve 7. Maddelerini⁶⁶ komitede okumuş, savaş esirleri bakımı sorumluluğunun doğrudan esir alan ülkeye ait olduğunu ifade etmiştir. Diğer taraftan Konvansiyon’un 17. Maddesinde,⁶⁷ esir subayların tutuklu buldukları ülkedeki subaylarla eşit maaş alması ve bu harcamaların sonrasında kendi hükûmetleri tarafından tazmin edilmesi açıkça öngörüldüğünü kabul eden Osmanlı delegasyonu, ödemenin yapılacağını beyan etmiştir. Buna karşın Balkan delegasyonları esirlerin bakım masraflarını esir tutan ülkeye

⁶⁴ Mesut Çapa, “Balkan Savaşı’nda Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti”, *OTAM*, Sayı 1, 1990, s. 102.

⁶⁵ Nebahat Oran Arslan ve Fadimana Çetin, “Balkan Savaşları Sonrasında Yunanistan’da Kalan Türk Esirler Meselesi”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, Kış 2012, s. 257-258; Salim Aydın, “Balkan Savaşı’nda (1912-1913) Selanik’in Teslimi”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı 38, 2018, s. 142.

⁶⁶ 6. madde: “...*Harp esirlerinin ücretleri, durumlarını iyileştirmeye yardım edecektir ve ücret fazlası, iaşe masraflarının tenzilinden sonra, serbest bırakılmaları anında kendilerine ödenecektir*”. 7. madde, “*Harp esirlerinin yetkisi altında buldukları Hükümet onlara bakmakla mükelleftir...*”. *Les conventions et déclarations de La Haye de 1899 et 1907*, Oxford University Press, New York 1918, s.104-105.

⁶⁷ 1907 Lahey Sözleşmesi IV. Konvansiyonu madde 17: “*Harp esiri subaylar, hükümetleri tarafından ödenmek üzere, alıkonuldukları ülkenin aynı derecedeki subaylarının hak ettikleri maaşı alacaklardır*”. Aynı yerde, s. 117.

yükleyen kesin bir yargı olmadığını iddiasında ısrarcı olmuşlardır. Rusya ise bu konuda Balkan devletlerini desteler nitelikte bir örnek vermiştir. Komite Başkan Yardımcısı Raffalovitch, 1904-1905 Rus-Japon Savaşı sonucunda Rusya'nın esir bakımı için Japonya'ya 46 milyon ruble ödediğini örnek vererek savaş hukukuna insani değerler katmak için yazılan mezkûr maddelerin tazminat hakkını reddetmediğini savunmuştur. Osmanlı delegasyonu savaş malzemelerine el koyulmasına karşın Sırbistan tarafından ileri sürülen 5.287.759,8 franklık tazminat talebine ise kesin bir cevap vermemiştir. Zira mezkûr hadise savaştan önce gerçekleştiği için komisyon görev tanımına uygun değildi. Yine de iyi niyet gösteren Osmanlı delegasyonu yeterli veri sağlandığında cevap hakkını kullanılacağını beyan etmiştir.⁶⁸ Komite görüşmelerine ara verildikten sonra, 30 Eylül 1913'te, Hariciye Nezareti, Harbiye Nezareti'nden el konulan savaş malzemelerinin ederini sormuştur. Harbiye'den verilen cevapta, malzemenin 140.729 Osmanlı lirası yani yaklaşık 3.200.000 tutarında olduğu belirtilmiştir.⁶⁹ Dolayısıyla savaş malzemesi gibi niteliği ve niceliği aşağı yukarı belli olan somut bir malın ederi yaklaşık 2.000.000 frank fazla gösterilmiştir. Bu durum Osmanlı esir subaylarına maaş ödemesi, bakımı gibi nitel değerlendirilmenin mümkün olmadığı harcamaların gerçekliğine dair fikir vermektedir.

Netice itibarıyla, Balkan devletlerinin tüzel kişiliklerinden doğan maddi talepleri hakkında yapılan görüşmeler, Lahey IV. Konvansiyonun ilkeleri temelinde ilerlemiştir. Rus-Japon Savaşı gibi bazı istisnai örnekler dışında, uluslararası hukuki uygulamaların Osmanlı tezini haklı çıkarmaya daha yakın olduğu anlaşılmaktadır. Zira Osmanlı'nın, subay maaşlarını ödemeyi kabul etmesi, uluslararası hukuka bağlılık açısından olumlu bir algı yaratmış olmalıdır. Rusya dışındaki Büyük Güçler delegasyonları da Osmanlı tezlerine karşın herhangi bir görüş bildirmemişlerdir.

2.3. Gerçek Kişilere Verilen Zararlar İçin Talepler

Gerçek kişiler yani devletlerin vatandaşları adına talep ettiği tazminatlar kategorisi dört başlık altında ele alınmıştı. Yunan ve Sırp iddiaları temelinde şekillenen talepler, şahıslara verilen doğrudan zararlar ile kurumlar aracılığıyla verilen zararların tazmini üzerine kurgulanmıştı.

⁶⁸ BOA, HR.SFR.4, 943/7; *Commission financière des affaires balkaniques: procès-verbaux des séances plénières*, s. 166-167.

⁶⁹ MSB, 110-9-1-7/BALKAN HARBİ (1912-1913), 250-250-23; BOA, HR.SYS, 2963/2.

I. BALKAN SAVAŞI'NDAN SONRA BALKAN DEVLETLERİNİN “MADDİ TALEPLERİ”

Komite görüşmelerinin başlangıcında Osmanlı Devleti, bireylere ve şirketlere yani devletin tüzel kişiliği dışındaki gerçek kişilere verildiği iddia edilen zararların Balkan İşleri Mali Komisyonu'nun yetkisinde olmadığı görüşündeydi. Balkan delegasyonları ise Londra Antlaşması'na göre komisyonun savaş halinden kaynaklı tüm mali sorunları incelemeye yetkili olduğunu, Epir⁷⁰ sakinleri örneğinde olduğu gibi yerinden edilen bireyler için devletlerin harcama yaptığını, yani bir noktada devletin maddi zarara uğradığını savunmuşlardı. Sonuç olarak diğer delegasyonlar Balkan görüşünü desteklediğinden konunun komitede incelemesine karar verilmişti. Diğer taraftan, devlet olarak herhangi bir tazminat talebinde bulunmayacağını ifade eden Osmanlı delegasyonu, Reji İdaresi gibi kurumlara ve bireylere verilen zararlarla ilgili olarak bu kategorideki talep hakkını saklı tuttuğunu belirtmiştir.⁷¹

Tablo 3: Balkan Devletlerinin Gerçek Kişilere Verilen Zararlar Başlığı Altında Sundukları (frank)

	Bulgaristan	Yunanistan	Karadağ	Sırbistan	Toplam
Epir Sakinlerine İlişkin Talepler	-	10.996.370	-	-	10.996.370
Balkan Devletleri Tebaasına İlişkin Talepler	-	41.000.000	-	2.000.000	43.000.000
Ziraat Bankası Şube Fonlarının İadesi	Sonra Bildirilecek	-	-	Sonra Bildirilecek	-
Yunan Gemilerine El Koyulması	-	26.555.912	-	-	26.555.912
Toplam	-	78.552.282	-	2.000.000	80.552.282

⁷⁰ Bir kısmı Yunanistan'ın kuzeyinde kalan ve Arnavutluk'un Avlonya Körfezine kadar uzanan bir bölgedir. Yunan ve Arnavut nüfusu yoğun olarak yaşamaktadır. I. Balkan Savaşı'ndan sonra Yunanistan, bölgenin tarihsel olarak kendisine ait olduğunu iddia etmiştir. N.J. Cassavates, “A Wrong Settlement Endangering the Peace of Balkans”, *Advocate of Peace through Justice*, Volume 83, No. 12, 1921, s. 426-428.

⁷¹ *Commission financière des affaires balkaniques: procès-verbaux des séances plénières*, s. 168, 171.

Kaynak: *Commission financière des affaires balkaniques: procès-verbaux des séances plénières*, s. 179.

Yunanistan, Epir bölgesi sakinlerine ve Osmanlı'daki Yunan vatandaşlarına zarar verildiği iddiasıyla toplamda 51.996.370 frank tazminat talebinde bulunurken Sırbistan, bölgedeki Sırp vatandaşların savaş nedeniyle 2.000.000 frank tutarında maddi kayba uğradığını öne sürmüştür. Yunan iddiasını özetlemek gerekirse; “*Geri çekilen Osmanlı ordusunun Epir'deki 130 köye zarar vermesi nedeniyle bölge sakinleri Yunan şehirlerine sığınmıştır. Özellikle 21 Şubat 1913'te Arnavut Müslüman milislerle beraber 40 köyü yakmıştır. Bölge sakinleri, kendilerine bu gibi ihlaller nedeniyle 414 adet şikâyet dilekçesi ileterek zararlarının Osmanlı'dan tazmin edilmesini*” istemiştir.⁷² Öte yandan Osmanlı topraklarında yaşayan Yunan vatandaşları ve kurumlarına savaş esnasında 41 milyon franklık zarar verildiğini beyan etmişler de ayrıntılı bir döküm sunulmamıştır. Yunanistan'a göre Osmanlı topraklarında yaşayan Yunanlılara verilen zararlar 1897 Türk-Yunan Savaşı'ndan sonra İstanbul'da Büyük Güçlerin hakemliğinde imzalanan 2 Nisan 1901 tarihli Sözleşme'nin 13. Maddesine aykırıdır. Ayrıca mezkûr savaştan sonra bu nevi talepler nedeniyle Bâbîâli'ye 100.000 lira tazminat ödemesi yaptıklarını dolayısıyla talebin uluslararası uygulamalarla örtüştüğünü savunmuşlardır. Osmanlı delegasyonu, ordularının bahse konu eylemlere girişmediğini ifade ederek, Balkan devletlerinin Osmanlı tebaasına verdiği zararların karşılanıp karşılanmayacağı, karşılıklı sorumlukların ve masraf miktarların nasıl belirleneceğini sormuştur.⁷³ Zira Balkan devletleri, savaş esnasında ve sonrasında Müslüman Osmanlı tebaasını yerinden etmiş, soy kırımına varan katliamlara girişmişlerdi. Uluslararası bağımsız komisyonlarca da belgelenen mezalim, bölgedeki 1.500.000 civarında Türk'ü etkilerken, Yunanistan komite görüşmelerine sadece 414 adet şikâyet dilekçesi sunabilmiştir.⁷⁴

⁷² Aynı yerde, s. 250.

⁷³ Aynı yerde, s. 169.

⁷⁴ Justin McCarthy, *Ölüm ve Sürgün*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2004, s. 186; Carnegie Endowment for International Peace Division of Intercourse and Education, *Report of the International Commission to inquire into the Causes and Conduct of the Balkan Wars*, Washington 1914, s. 155-156. Ayrıca bkz: Hasan Demircioğlu, “Birinci Balkan Savaşı Başlarında Makedonya'da Yunan Mezalimini Gösteren Örnek Bir Arşiv Vesikası”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5, 2013, s. 43-56; *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1995; Salim Aydın, *Balkanların Acı Yüzü*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2013; Yusuf Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri*, Türk Tarih

I. BALKAN SAVAŞI'NDAN SONRA BALKAN DEVLETLERİNİN “MADDİ TALEPLERİ”

Komitede, gerçek kişilere verilen zararlar başlığı altında incelenen bir başka konu ise Ziraat Bankası şubelerindeki fonlar olmuştur. Fonların durumu karmaşık finansal ve kurumsal soruları beraberinde getirmiştir. Sırp ve Bulgar delegasyonları, kendilerine bırakılan vilayetlerden savaş esnasında İstanbul'a aktarılan Ziraat Bankası şube fonlarının iadesini talep etmişlerdi. Aktarılan fon miktarı belirsiz olduğundan tazminat rakamını bildirmediklerini beyan etmişlerdir. Mezkûr devletlerin, Ziraat Bankası Kuruluş Nizamnamesi'nin 1. ve 4. maddelerine dayandırdıkları argümanları ise şu şekilde özetlenebilir:

*“1303 (1887-1888) mali yılında Menafî Sandıklarının yani kamu hizmeti fonlarının yerine ikame edilen Ziraat Bankası şubeleri, yerel yönetim gözetiminde faaliyet gösteren özerk birimler niteliğindedir. Her şubenin maddi kaynağı, bölgedeki mükelleflerce ödenen aşar vergisinden alınan ek bir tutardan sağlanmaktadır. Dolayısıyla bölgeden toplanan fonlar münhasıran bölge halkının ihtiyaçları için kullanılmakta olup merkeze aktarımı yapılmaz”.*⁷⁵

Bu argümanları reddeden Osmanlı delegasyonu, ilgili Nizamname'nin 1.ve 4. Maddelerini okumanın yeterli olduğunu belirtmiştir. Zira bu maddelerde, banka bütçesinin Meclis-i Mebûsan tarafından belirlendiği, şubeler arasında paylaştırılan tek bir sermaye olduğu, şube ve merkez arasında borçlu alacaklı ilişkisi olmadığı, sermaye açısından birliğin tartışılmaz olduğu dolayısıyla şubelerden birinin merkezden herhangi bir tazminat talep etme hakkı olmadığı ifade edilmiştir. Açıklama ve kanıt olarak sunulan maddelerin içeriği Balkan delegasyonlarının iddialarını yanlış bir noktadan yürüttüğünü göstermekteydi. Buna karşın Büyük Güçler delegasyonları, şubelerin mevduat alıp almadığı, alıyorsa merkezin mevduat sahiplerine karşı sorumluluğu, başkaca alacaklıların bulunup bulunmadığını sormuşlardır. Ayrıca İngiliz delegasyonu, banka sermayesini oluşturan ek verginin mükellefler lehine hak yaratıp yaratmadığını sual etmiştir. Bunun üzerine Osmanlı delegasyonu, fon transferinin savaştan kaynaklı olmadığını ifade ederek komitenin yetkisizliğini savunmuştur. Zira komitenin inceleme

Kurumu Yayınları, Ankara 2014; İlker Alp, *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi (1878-1989)*, Trakya Üniversitesi Yayınları, Ankara 1990.

⁷⁵ *Commission financière des affaires balkaniques: procès-verbaux des séances plénières*, s. 170. İlgili nizamname maddeleri için bkz. *Düstur, Birinci Tertip*, Cilt 6, Devlet Matbaası, Ankara 1939, s. 136

yapmadaki temel kıstaslarından biri, olayın savaş sonucunda meydana gelmesi olduğundan komitenin görüş bildirmesi yetki aşımına girecekti.⁷⁶

Osmanlı Devleti'nin Yunan sivil gemilerini alıkoyduğu iddiası, komitede en çok tartışılan mesele olmuştur. Yunan delegasyonuna göre; “İstanbul’da el konulan 10 pakebot, 13 kargo gemisi, 23 römorkör, 41 yelkenli, mavna ve çeşitli türden tekne 18.086.366 frank; el konulup yabancıların aracılığıyla serbest bırakılan 6 pakebot ve 52 kargo gemisi 3.958.532 frank, boğazlardan geçemediği için Karadeniz’de kalan 23 kargo botu 4.511.014 frank zarara uğramıştır”.⁷⁷ Komiteye sunduğu raporunda gemilerin ismi, tonajı, yükü ve alıkonulma nedeniyle yaşanan günlük zarar miktarı gibi hususlara yer veren Yunanistan, talebini uluslararası hukuka atıflar yaparak gerekçelendirmiştir. Buna göre;

“Bâbîâlî henüz savaş ilan edilmemişken karasularındaki Yunan bandıralı gemilere el koyarak uluslararası seyrüsefer serbestisi ilkesini, karşılıklı ticaret anlaşmalarını ve yürürlükte olan 27 Mayıs 1855 tarihli Ticaret ve Seyrüsefer Antlaşması'nın 4. maddesini ihlal etmiştir. Uluslararası hukukun bu şekilde ihlal edilmesini I. Balkan Savaşı'nın nedenlerinden biri olarak gören Yunanistan, el konulan gemi, yük ve taahhütlerden doğan zararların geri ödenmesini istemektedir”.

Ayrıca Yunan delegasyonu, mezkûr gemilerle ilgili yapılan resmi yazışmalarda Bâbîâlî'nin tazminat ilkesini kabul etmeye niyetli olduğunu belirtmiştir.⁷⁸ Osmanlı delegasyonu ise antitezlerini şu temellere dayandırmıştır:

“Gemilere el konulması, Balkan devletlerince önceden planlanmış olan savaşın nedenlerinden biri olamaz. Zira el koyma işlemi, Yunanistan'ın Yunan bayraklı gemilere, Türk karasularından acil olarak çıkma çağrısı yaptığı haberi üzerine gerçekleşmiştir. Bu durum savaşın ilan edilmek üzere olduğunu göstermektedir. 1907 tarihli Lahey Sözleşmesi'nin konuya ilişkin maddeleri, savaş durumunda gemilerin düşman limanlardan serbestçe ayrılmasını öngörmekle birlikte el koyma halinde tazminatsız olarak iade edilmesine ya da tazminat karşılığında kendi bandırasına geçirmesine

⁷⁶ Commission financière des affaires balkaniques: procès-verbaux des séances plénières, s. 170-171.

⁷⁷ Aynı yerde, s. 227.

⁷⁸ Aynı yerde, s. 202-203.

I. BALKAN SAVAŞI'NDAN SONRA BALKAN DEVLETLERİNİN "MADDİ TALEPLERİ"

hüküm vermektedir. Bu hükümler doğrultusunda Bâbîâli, el konulan gemilerden bazılarını tazminat ödemeye ve bazılarını iade etmeye hazır olduğunu beyan etmiştir".⁷⁹

Dolayısıyla Bâbîâli'ye göre seyrüsefer serbestisi ilkesi ihlal edilmemişti. Yunanistan'la yapılan sözleşmeler ise sadece tam barış zamanlarında geçerli olduğundan bu konuda da bir ihlal söz konusu olamazdı.⁸⁰ Büyük Güçlerin, bu konuda odaklandığı temel nokta savaş hali durumunun oluşup oluşmadığıydı. Yunan tezinin özü, savaş ilanından önce gemilere el konulmuş olduğundan Lahey Sözleşmesi hükümleri geçersiz olup tazminat talebinin, barış zamanında özel mülkiyete verilen zararlar çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği idi. Osmanlı ise mevcut durumun savaş ilanını kesinleştirdiğini fakat zamanı kestirmenin kendileri açısından mümkün olmadığını, gemilere yapılan çağrının savaş ilanına işaret olduğunu, dolayısıyla el koyma işleminin önlem alma gayesiyle yapıldığını savunmaktaydı. Zira bu gemiler savaş esnasında nakliye araçları olarak kullanılabilirirdi. Anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti, uluslararası hukukun savaş hali tanımındaki boşluğun kendisine hak tanıdığını ifade etmektedir. Bunun üzerine Rus delegasyonu, teyakkuz durumunu savaş hali olarak değerlendirmenin uluslararası hukuka yeni bir tanımlama getireceğini ve uygulamada belirsizliğe yol açacağını dile getirmiştir. Yunan delegasyonu, Avrupa ve Amerika'ya Rus buğdayı taşıyan Yunan gemilerine el konulmasının savaşın getirdiği şartlarla ne gibi bir ilgisi olduğunu, bunların sonradan bırakılıp diğer sivil gemilerin neden bırakılmadığını sormuştu. Osmanlı delegasyonu ise sadece tehdit olarak görülen gemilere el konulmuştur, cevabını vermişti. Bu cevap üzerine Komite Başkan Yardımcısı Rus delege Raffalovitch, bir hükümetin tedbir alma hakkı var ise bu örnekte olduğu gibi özel mülkiyete verilen zararları tazmin etmesinin de mecburi olduğu görüşünü dile getirmiştir. Komite tartışmaları bir süre sonra kısır döngü halini almıştı. Zira komitede denizcilik hukuku alanında teknik bilgiye sahip bir üye bulunmuyordu. Bu nedenle konunun, Osmanlı ve Yunan temsilcileriyle denizcilikte yetkin üç ülke bilirkişilerinden oluşan bir tahkim mahkemesinde incelenmesi görüşü ağırlık kazandı. Osmanlı delegasyonu, normal zamanlarda el koyma ve teyakkuz zamanlarında el koyma arasındaki farkın net olduğunu tekrarlayarak konun uzlaşma şartıyla hakem heyetine verilmesini prensip olarak kabul ettiğini beyan etmiştir. Sonuç olarak gerçek kişilere verilen zararlar başlığı altında incelenen

⁷⁹ Aynı yerde, s. 281-282; BOA, HR.SFR.4, 943/7.

⁸⁰ BOA, HR.SFR.4, 943/6; *Commission financière des affaires balkaniques: procès-verbaux des séances plénières*, s. 170-171, 227.

tazminat taleplerinden sadece gemiler konusunda bir mutabakata varıldığını söylemek mümkündür.⁸¹

İlk olarak 19 Haziran 1913'te toplanan komite, çalışmalarına 17 Temmuz'da ara vermiş ve ileri bir tarihte tekrar toplanılması planlanmıştı. Görüşmelerin sonunda muharip devletlere, komiteye yeni bir talep sunup sunmayacakları sorulduğunda Yunanistan ve Bulgaristan, talep edilen miktarların kendileri için nihai rakamlar olduğunu beyan ederlerken, diğer muharipler görüş bildirmemişlerdir. Zira o günlerde Balkan devletlerinin ödeyeceği Osmanlı borcu miktarı da kesinleşmeye başlamıştı.⁸² Netice itibarıyla komite, sunulan rakamların nihai olduğu ve sonraki birleşimlerde eklemeler yapılmayacağı kararına varmıştır. Kapanıştan sonra, 28 Temmuz 1913'te, Luquet tarafından üst merci niteliğindeki Balkan İşleri Mali Komisyonu'na sunulan Mali Talepler Komitesi sonuç raporunda, çalışmaların elle tutulur bir neticeye ulaşmadığı ifade edilmiştir.⁸³ Dolayısıyla Büyük Güçlerin, özellikle de Fransa ve Almanya'nın, tasarısı gerçekleşmiş, Osmanlı Devleti hedefine ulaşmıştı.

Komite çalışmalarına, II. Balkan Savaşı'nın devam ettiği süreçte ara verilmişti. Toprak kazanımları konusunda müttefikleriyle anlaşmazlığa düşen Bulgaristan'ın Sırbistan ve Yunanistan'a saldırmasıyla başlayan ve Romanya'yı da içine alarak genişleyen savaş, 10 Ağustos 1913'te sona ermişti. Müttefiklerin savaşını değerlendiren Osmanlı Devleti, Edirne'yi Bulgarlardan almıştı.⁸⁴ Osmanlı, savaş alanında müttefiklerin çatışmasını değerlendirmiş olsa da komite görüşmelerinde bu durumdan fayda sağladığını söylemek pek mümkün değildir. Zira Balkan devletleri askerleri savaş alanında birbirlerini kırsa da diplomatları komitede ortak hareket etmeye devam etmişlerdir. Fakat II. Balkan Savaşı'nın sonuçları, Balkan devletleri açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Blok olarak hareket edip Büyük Güçlerin desteğini ummaktan ziyade Avrupa siyasi güç dengesinde müstakil olarak var olma çabasına girmişlerdir. Ayrıca savaştan

⁸¹ “La commission financière des affaires balkaniques”, *Journal des débats politiques et littéraires*, 20 juillet 1913, s. 2. *Commission financière des affaires balkaniques: procès-verbaux des séances plénières*, s. 171-172.

⁸² “La part contributive des états balkaniques à la Dette ottomane”, *L'Éclair*, 26 décembre 1913, s. 4.

⁸³ *Commission financière des affaires balkaniques: procès-verbaux des séances plénières*, s. 173-174.

⁸⁴ Schurman, *a.g.e.*, s. 110; Gueshoff, *a.g.e.*, s. 10; Marriott, *a.g.e.*, s. 418-419; Hall, *a.g.e.*, s. 125.

I. BALKAN SAVAŞI'NDAN SONRA BALKAN DEVLETLERİNİN “MADDİ TALEPLERİ”

sonra Balkan devletlerinin, “ortak düşman Osmanlı” mottosu geçerliliğini yitirerek gerçekleşmeyen ülkelerin yarattığı şahsi düşmanlıklar ön plana çıkmaya başlamıştır. Binaenaleyh, ortak hareket etme bilinci ve sorunların çözümünde Büyük Güçlere olan güven erozyona uğramıştır.⁸⁵ Dolayısıyla I. Balkan Savaşı'nın sorunları eskimiş, Balkan İşleri Mali Komisyonu'na atfedilen değer azalmıştır. Öyle ki, savaşta büyük kayıplar yaşayan Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti ile 29 Eylül 1913'te imzaladığı İstanbul Antlaşması'nda Balkan İşleri Mali Komisyonu'na hiç atıf yapılmamış, sorunların çözümünde Lahey'deki uluslararası tahkim mahkemesinin muhatap alınacağı belirtilmiştir.⁸⁶ Osmanlı Devleti'nin Yunanistan ile 14 Kasım 1913'te imzaladığı Atina Antlaşması ve Sırbistan ile akdettiği muahedenameye ise şahıs ve imtiyazlarla ilgili bazı hususların Mali Komisyon'a havale edileceği yer almıştır.⁸⁷ Dolayısıyla mezkûr antlaşmalardan, tazminat meselesinin fiili olarak Osmanlı lehine çözülmüş olduğu yorumu çıkarılabilir.⁸⁸ Diğer taraftan ana hedefi Osmanlı kamu borçlarının Balkan devletleri arasında paylaşılması olan Balkan İşleri Mali Komisyonu'nun geri plana atılması Osmanlı aleyhine olmuştur.

Diğer taraftan komisyonun kurucusu niteliğinde olan Fransa ve öteki Büyük Güçler, II. Balkan Savaşı'ndan sonra odaklarını Avrupa siyasi dengelerine yöneltip Balkan meselelerini geri plana atmışlardı. Zira Mali Komisyon'un, borçlar meselesi temelinde yeniden toplanacağı defalarca duyurulsa da 1914 Haziranı'na kadar resmî bir toplantı yapılmamıştır.⁸⁹ 28 Haziran 1914'de I. Dünya Savaşı'nın başlaması Mali Komisyon'un hem fiilî hem de resmî olarak sonu olmuş, tazminat konusu tamamen kapanmıştır.

⁸⁵ “La liquidation balkanique”, *La Dépêche*, 21 août 1913, s. 3.

⁸⁶ Antlaşmanın 14. maddesi için bkz. *Düstur, Tertib-i Sani*, Cilt 7, Dersaadet 1336, s. 27.

⁸⁷ Atina Antlaşması için bkz. BOA, *HR.HMŞ.İŞO*, 36/4; *Düstur, Tertib-i Sani*, s. 54. Sırbistan ile yapılan anlaşmanın kayıtlarda “*Hükümet-i seniyye ile Sırbistan hükümeti beyrinde akd olunan muahede-i sulhiye*” olarak geçmektedir. *Düstur, Tertib-i Sani*, s.71-72; BOA, *HR.HMŞ.İŞO*, 31/3.

⁸⁸ “Les finances Turques et la guerre balkanique”, *L'Action*, 21 septembre 1913, s. 4; “Les finances Turques et la guerre balkanique”, *Le Siècle*, 21 septembre 1913, s. 6.

⁸⁹ “La commission financière des affaires balkaniques”, *Les Nouvelles*, 13 juin 1914, s. 1; “Fond d'états”, *La Presse*, 8 juin 1914, s. 3.

Sonuç

I. Balkan Savaşı, muharip devletleri siyasi ve iktisadi sorunlarla baş başa bırakmıştır. Savaş neticesinde büyük siyasi kazanımlara sahip olan Balkan devletleri, askerî harcamaları neticesinde iktisadi olarak zayıflamıştır. Balkan devletleri, uluslararası ilişkilerdeki uygulamaları örnek göstererek savaş tazminatı olarak nitelendirilebilecek talepler sunmuşlardır. Sahadaki üstünlüğünü anlaşma masasına taşıyarak siyasi kazanımlarını iktisadi kayıplarının telafisiyle taçlandırmak isteyen Balkan devletlerinin karşısındaki en büyük engel ise Büyük Güçler olarak tabir edilen İngiltere, Fransa, Avusturya ve Almanya olmuştur. Zira 1878 Berlin Antlaşması'yla kurulan statükonun yıkılması, Osmanlı topraklarında derin iktisadi çıkarları bulunan Büyük Güçleri, özellikle de Fransa ve Almanya'yı savaş sonrası düzenin yeniden kurgulanmasına yöneltmiştir. Osmanlı Devleti'nin iktisadi olarak daha fazla zarar görmesini engellemek amacıyla Fransa öncülüğünde Paris'te düzenlenen Balkan İşleri Mali Komisyonu'nda tazminat meselesi için Muhariplerin Mali Talepleri Komitesi oluşturulmuştur.

Büyük Güçler açısından Balkan İşleri Mali Komisyonu'nun temel görevi; toprak kazanımları nedeniyle Balkan devletlerine aktarılacak Osmanlı kamu borcu miktarının belirlenmesiydi. Buna karşın Balkan devletleri, tazminat meselesini öne sürerek kendilerine tahakkuk ettirilecek Osmanlı borcunu ikame etmeyi amaçlamıştır. Bunu yaparken tazminat terimini kullanmaktan kaçınmışlar, savaş sonrası maddi talepler demeyi tercih etmişlerdir. Büyük Güçler, özellikle Osmanlı kamu borcunun en büyük alacaklısı olan Fransa ve Almanya, ise savaş tazminatına karşı olmalarına rağmen komisyon gündemine getirilmesini kabul etmişler fakat konunun görüşüldüğü komiteye yalnızca inceleme görevi vermişlerdir. Dolayısıyla tazminat talepleri, borç meselesi gibi karara bağlanmak üzere komisyon gündemine getirilmemiştir. Oy birliği usulüyle karar alabilen komitede Osmanlı Devleti doğal olarak ret vereceğinden, herhangi bir karar alınması mümkün olmayacaktı. Öyle ki, Balkan İşleri Mali Komisyonu'na sunulmak üzere hazırlanan komite sonuç raporu, Balkan devletlerinin sunduğu talepler ve tartışmaların özeti niteliğinde olmuş, gemiler dışında karar alınamamıştır.

Balkan devletlerinin tazminat talepleri incelendiğinde, Osmanlı'ya faturalandırılmak istenen tutarın toplamda 2.514.131.307,01 frank (yaklaşık 111 milyon lira) olduğu görülmektedir. Tutarın %94,22'sini askeri harcamalar kategorisinde sunulan talepler oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti

I. BALKAN SAVAŞI'NDAN SONRA BALKAN DEVLETLERİNİN "MADDİ TALEPLERİ"

ise tazminat meselesine esastan karşı çıktığından herhangi bir talep sunmayı reddetmiştir. Balkan devletleri, taleplerinin çoğunu ayrıntılı tablolara dayandırsa da rakamların sahilği tartışmalıdır. Örneğin, Bulgaristan'ın Osmanlı esirleri için yaptığını iddia ettiğı günlük harcama miktarı Yunanistan'ın yaptığını harcamanın neredeyse üç katıdır. Komite görüşmelerinde bu husus gündeme gelmiş olsa da rakamların kontrolü mümkün olmadığından beyan esas alınmıştır. Balkan devletleri bu durumu kısmen kabul etmişler ve tutarların kesin maddi talepleri yansıtmadığını, bilgi amaçlı verildiğini ifade etmişlerdir. Zira ortalama olarak yıllık 25 milyon lira civarında vergi geliri olan, ki 5 milyon lirası Balkan vilayetlerinden toplanmaktaydı, Osmanlı'nın bu bedeli ödemeyeceğinin bilincinde olmaları gerekir. Buradaki asıl amaç tazminat talebinin yüksek tutulup Osmanlı borçlarından hisselerine düşecek miktara göre rakamı revize edip mahsuplaşma düşüncesi olmalıdır.

Balkan devletleri, maddi taleplerine ilişkin tezlerini uluslararası sözleşmeler, içtihatlar, ikili antlaşmalar ve emsallere dayandırmıştır. 1897 Türk-Yunan Savaşı'ndan sonra Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne savaş tazminatı ödemesi ve diğer anlaşmalar emsal karar olarak gösterilmiştir. Balkan tezlerine karşın Osmanlı Devleti aynı şekilde, uluslararası hukuka dayanan karşı tezler üretmiştir. Subay maaşlarının ödenmesi gibi kesin hukuki teamüllere dayanan talepleri kabul eden Osmanlı, gemiler meselesinde ise anlaşma ve uygulamalardaki boşlukları iyi değerlendirmiştir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin uluslararası hukuki teamülleri Balkan devletlerinden daha etkin kullandığını söylenebilir. Binaenaleyh komitenin oy birliği esaslı karar alma yapısından da yararlanarak aleyhinde bir karar aldirmamıştır. Ayrıca daha önce ifade edildiğı gibi hem komitenin kuruluş amacı hem de komitede etkin olan Fransız ve Alman delegasyonlarının Osmanlı tezlerine daha yakın durması, sonuç alınmasında etkili olmuştur. Buna karşın Rusya'nın Balkan tezlerinin çoğuna destek verdiği, dahası açıktan destek veren tek delegasyon olduğunu söylemek gerekir.

Netice itibariyle, II. Balkan Savaşı sonucunda imzalanan ikili barış anlaşmaları ve sonrasında I. Dünya Savaşı'nın çıkması Mali Komisyon'un sonu olmuştur. Böylelikle tazminat meselesi tamamen kapanmış, tazminat iddialarının temel sebebi olan Osmanlı borçlarının paylaşılması meselesi ise uzunca bir süre ertelenmiştir.

TOROSHAN ÖZDAMAR

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Hariciye Nezareti Hukuk Müşavirliği İstişare Odası Evrakı (HR.HMŞ.İŞO), 31/3; 36/4.

Hariciye Nezareti Paris Sefareti Belgeleri (HR.SFR.4), 943/1; 943/2; 943/3; 943/4; 943/6, 943/7.

Hariciye Nezareti Siyasî Kısmı Belgeleri (HR.SYS), 1732/78; 1981/1; 1986/1; 1991/4; 2086/77; 2962/4; 2913/74; 2913/135; 2914/7; 2914/27; 2914/92; 2963/2; 2914/98; 2965/35; 2000/10.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Milli Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Arşivi (MSB)

110-9-1-7/BALKAN HARBİ (1912-1913): 250-250-23; 280-381-52.

II. Yayınlanmış Belgeler

Affaires d'Orient: négociations pour la paix, traité gréco-turc mai-décembre 1897, Imprimerie Nationale, Paris 1898.

Commission financière des affaires balkaniques: compte rendu des travaux préparatoires du Comité de la Dette, 17 juin-18 juillet 1913, Paris 1913.

Commission financière des affaires balkaniques: documents préliminaires, mai 1913, Paris 1913.

Commission financière des affaires balkaniques: procès-verbaux des séances plénières et rapports présentés au nom des au nom des divers comites, Première Season 4 juin-18 juillet 1913, Imprimerie Nationale, Paris 1913.

Düstur, Birinci Tertip, Cilt 6, Devlet Matbaası, Ankara 1939.

Düstur, Birinci Tertip, Cilt 7, Başvekalet Devlet Matbaası, Ankara 1941.

Düstur, Tertib-i Sani, Cilt 7, Dersaadet 1336.

I. BALKAN SAVAŞI'NDAN SONRA BALKAN DEVLETLERİNİN "MADDİ TALEPLERİ"

Les conventions et déclarations de La Haye de 1899 et 1907, Oxford University Press, New York 1918.

Questions diplomatiques et coloniales, Volume 34, Paris 1912.

III. Süreli Yayınlar

- "Avant la commission financière", *Le Temps*, 2 juin 1913.
- "Chronique des faits internationaux, Gréco-Turque", *Revue générale de Droit international public*, Volume 5, 1898.
- "Déclarations de M. Poincaré à la Commission des Affaires extérieures", *L'Indépendant rémois*, 6 décembre 1912.
- "Déclarations de M. Poincaré sur la crise", *La Presse*, 6 décembre 1912.
- "Fond d'états", *La Presse*, 8 juin 1914.
- "L'Incident de la commission financière", *Gil Blas*, 2 juin 1913.
- "La commission financière internationale se réunit aujourd'hui a Paris", *L'Humanité*, 4 juin 1913.
- "La commission Balkanique", *La République française*, 11 avril 1913.
- "La commission financière Balkanique", *Cote de la Bourse et de la banque*, 16 mai 1913.
- "La commission financière des affaires balkaniques", *Journal des débats politiques et littéraires*, 20 juillet 1913.
- "La commission financière des affaires balkaniques", *Les Nouvelles*, 13 juin 1914.
- "La commission financière internationale de Paris", *L'Humanité*, 30 avril 1913.
- "La commission financière", *L'Ouest-Éclair*, 30 avril 1913.
- "La commission financière", *Le Phare de la Loire*, 17 mai 1913.
- "La liquidation balkanique", *La Dépêche*, 21 août 1913.
- "La lutte des intérêts à la commission financière", *Le Journal*, 17 juin 1913.
- "La paix signée", *Le Figaro*, 31 mai 1913.
- "La paix Turco-Balkanique", *L'Écho de Paris*, 31 mai 1913.
- "La part contributive des États balkaniques à la Dette ottomane", *L'Éclair*, 26 décembre 1913.
- "La question d'Orient vers la solution", *Le Figaro*, 10 avril 1913.
- "La question financière dans les Balkans", *Le Gaulois*, 17 juin 1913.
- "La séance d'hier", *La République française*, 17 juin 1913.
- "La situation politique en Europe", *La France militaire*, 6 décembre 1912.
- "Les finances turques et la guerre balkanique", *L'Action*, 21 septembre 1913.
- "Les finances turques et la guerre balkanique", *Le Siècle*, 21 septembre 1913.
- "Les travaux de la commission financière", *Le Siècle*, 9 juin 1913.
- "L'Indemnité de guerre réclamée par les alliés", *Le Matin*, 12 mai 1913.
- "Pour la commission financière", *Les Nouvelles*, 10 avril 1913.

IV. Araştırma-İnceleme Eserler

ABRAMS, Lynn, *Bismarck and the German Empire, 1871-1918*, Routledge, London 1996.

ALKAN, Necmettin, *Ve Selanik Düştü: 1912-1913 Balkan Savaşı ve Hezimet*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.

ALP, İlker, *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi (1878-1989)*, Trakya Üniversitesi Yayınları, Ankara 1990.

ARSLAN ORAN, Nebahat ve ÇETİN, Fadimana, “Balkan Savaşları Sonrasında Yunanistan’da Kalan Türk Esirler Meselesi”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, Kış 2012, ss. 249-264.

Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar’da ve Anadolu’da Yunan Mezalimi, Cilt 1, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1995.

AUSTİN, Robert Clegg, *Making and Remarking the Balkans, Nations and States Since 1878*, University of Toronto Press, Toronto 2019.

AYDIN, Salim, “Balkan Savaşı’nda (1912-1913) Selanik’in Teslimi”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Sayı 38, 2018, ss. 127-162.

_____, *Balkanların Acı Yüzü*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2013.

Balkan Harbi (1912-1913), Genelkurmay Basımevi, Ankara 1979.

Balkan Savaşı’na Katılan Komutanların Yaşam Öyküleri (Alay ve Daha Üst Birlik Komutanları), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004.

BAYUR, Yusuf Hikmet, *Balkan Savaşları, Birinci Balkan Savaşı III (1912)*, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, İstanbul 1999.

BRIDGE, F. Roy ve BULLEN, Roger, *The Great Powers and the European States System 1814–1914*, Pearson Longman, London 2005.

BRUNSWİK, Benoit, *Le traité de Berlin*, E. Plon et Cie, Paris 1878.

Carnegie Endowment for International Peace Division of Intercourse and Education, *Report of the International Commission to inquire into the Causes and Conduct of the Balkan Wars*, Washington 1914.

I. BALKAN SAVAŞI'NDAN SONRA BALKAN DEVLETLERİNİN "MADDİ TALEPLERİ"

CASSAVATES, N. J., "A Wrong Settlement Endangering the Peace of Balkans", *Advocate of Peace through Justice*, Volume 83, No. 12, 1921, ss. 426-428.

CAVID BEY, *Meşrutiyet Ruznâmesi*, Cilt 1, (haz.) Hasan Babacan ve Servet Avşar, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014.

CHÉRADAME, André, *La question d'Orient; la Macédoine, le chemin de fer de Bagdad*, Plon-Nourrit, Paris 1903.

CHOUBLIER, Max, *La question d'Orient depuis le traité de Berlin*, (ed.) Arthur Rousseau, Paris 1899.

CLAYTON, Gerald David, *Britain and the Eastern Question: Missolonghi to Gallipoli*, University of London Press, London 1971.

ÇAPA, Mesut, "Balkan Savaşı'nda Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti", *OTAM*, Sayı 1, 1990, ss. 89-115.

DEMİRCİOĞLU, Hasan, "Birinci Balkan Savaşı Başlarında Makedonya'da Yunan Mezalimini Gösteren Örnek Bir Arşiv Vesikası" *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5, 2013, s. 43-56.

DJORDJEVIĆ, Dimitrije ve FİSCHER GALATİ, Stephen, *The Balkan Revolutionary Tradition*, Columbia University Press, New York 1981.

DRİAULT, Édouard, *La question d'Orient depuis ses origines jusqu'à la paix de Sèvres*, Libraire Felix Alcan, Paris 1921.

DUGGAN HAYDEN, Stephen Pierce, *The Eastern Question a Study in Diplomacy*, The Macmillian Company, New York, 1902.

GALLENKA, Antonio, *Two Years of the Eastern Question*, Volume 1, Samuel Tinsley, London 1877.

GEORGE Campbell, *The Eastern Question*, Strahan, London 1879.

GİLDEA, Robert, *Barricades and Borders Europe 1800-1914*, Oxford University Press, New York 1987.

GUESHOFF, Ivan Evstratiev, *The Balkan League*, (çev.) Constatntin C. Mincoff, John Murray, London 1915.

HALAÇOĞLU, Yusuf, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

TOROSHAN ÖZDAMAR

HALL, Richard C., *The Balkan Wars 1912-1913*, Routledge, London 2000.

HARRİS, Norman Dwight, "The Effect of the Balkan Wars on European Alliances and the Future of the Ottoman Empire", *The American Political Science Review*, Volume 8, No 1, February 1914, ss. 105-116.

HOLLAND, Thomas Erskine, *The European Concert in the Eastern Question*, The Clarendon Press, Oxford 1885.

HOLT, Lucius Hudson ve CHİLTON, Alexander Wheeler, *The History of Europe from 1862 to 1914*, The Macmillan Company, New York 1917.

İBRAHİM HİLMİ, *Balkan Harbinde Askeri Mağlubiyetimizin Sebebi*, İstanbul 1913.

İNALCIK, Halil, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1992.

JELAVİCH, Barbara, *Balkan Tarihi: 18. ve 19. Yüzyıllar*, Küre Yayınları, İstanbul 2013.

_____, *Russia and the Formation of the Romanian National State 1821-1878*, Cambridge University Press, Cambridge 2004.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, Cilt 5, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2007.

KHAN, Mujeeb R., "The Ottoman Eastern Question and the Problematic Origins of Modern Ethnic Cleansing, Genocide, and Humanitarian Interventionism in Europe and the Middle East", *War and Diplomacy: the Russo Turkish War of 1877-1878 and the Treaty of Berlin*, (ed.) M. Hakan Yavuz ve Peter Sluglett, University of Utah Press, Salt Lake City 2011, ss. 98-122.

MAHMUT MUHTAR, *Balkan Savaşı: Üçüncü Kolordu'nun ve İkinci Doğu Ordusu'nun Muharebeleri*, Tercüman Yayınları, İstanbul 1979.

MARRIOTT, John Arthur Ransome, *The Eastern Question an Historical Study in European Diplomacy*, The Clarendon Press, Oxford 1917.

MAY, Gaston, *Le traité de Francfort*, Berger-Levrault et Cie, Paris-Nancy 1909.

McCARTHY, Justin, *Ölüm ve Sürgün*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2004.

I. BALKAN SAVAŞI'NDAN SONRA BALKAN DEVLETLERİNİN "MADDİ TALEPLERİ"

MEDLİCOTT, William Norton, "Bismarck and the Three Emperors' Alliance, 1881-87", *Transactions of the Royal Historical Society*, Volume 27, 1945, ss. 61-83.

MİNCHİN, James George Cotton, *The Growth of Freedom in the Balkan Peninsula*, John Murray, London 1886.

MONROE, Will S., *Bulgaria and her People*, The Page Company, Boston 1914.

MUNRO, Henry Fraser, *The Berlin Congress*, Government Printing Office, Washington 1918.

MURRAY, William Smith, *The Making of the Balkan States*, Columbia University, New York 1910.

OSMAN NURİ, *Abdülhamîd-i Sâni ve Devr-i Saltanatı*, Cilt 1, İstanbul 1327.

ÖZCAN, Uğur, *II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı-Karadağ Siyasi İlişkileri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2012.

ÖZDAMAR, Toroshan, *Osmanlı Madenlerinde Fransız Sermayesi ve Galata Bankerleri; Balya-Karaaydın, Kesendire ve Karasu Maden Şirketleri*, Duvar Yayınları, İzmir 2022.

ROSE, John Holland, *The Development of the European Nations 1870-1900*, The Knickerbocker Press, New York 1905.

SCHEM, Alexander Jacob, *The War in East*, H. S. Goodspeed Co., New York 1878.

SCHURMAN, Jacob Gould, *The Balkan Wars 1912-1913*, Princeton University Press, Princeton 1914.

SETON WATSON, Robert William, *The Rise of Nationality in the Balkans*, E. P. Dutton and Company, New York 1918.

SHAW, Stanford J. ve SHAW, Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Cilt 2, E Yayınları, İstanbul 2010.

STAMATOPOULOS, Dimitris, *The Eastern Question or Balkan Nationalism(s)*, V&R unipress, Vienna 2018.

STEPPAN, Hans-Lothar, *The Macedonian Knot*, Peter Lang, Frankfurt 2009.

TOROSHAN ÖZDAMAR

TEMPERLEY, Harold William Vazeille, *History of Serbia*, G. Bell and Sons Ltd., London 1919, s. 207.

TUNA, Ozan, “Balkan Savaşı’nda Hamidiye Kruvazörünün Yunan Donanmasına Karşı Ege Denizi, Adriyatik Denizi ve Doğu Akdeniz’deki Faaliyetleri”, *OTAM*, Sayı 49, Bahar 2021, ss. 125-138.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Balkan Harbi, Osmanlı Deniz Harekâtı (1912-1913), Cilt 7, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1993.